

Doormodderen

Het is een merkwaardige paradox dat enerzijds in de verzorgingsmaatschappij de staat steeds meer taken krijgt toegewezen of tot zich kan trekken, terwijl anderzijds het vertrouwen in de doeltreffendheid van het overheidsbeleid in toenemende mate aan slijtage onderhevig is. Terwijl men aan de ene kant betrekkelijk moeiteloos accepteert of actief bepleit dat het takenpakket van de overheid zich uitbreidt tot de meest uiteenlopende gebieden, laat men aan de andere kant niet af te wijzen op het falen van de overheid in het bereiken van de gestelde doeleinden. Blijkbaar gaat er van de steeds opduikende kloof tussen de verwachtingen die aan het overheidsbeleid worden gesteld en de mate waarin de betreffende doeleinden worden gerealiseerd geen leereffect uit in de zin dat men zich terughoudender zou gaan opstellen in het aanroepen van de overheid op plaatsen waar zich problemen voordoen.

Wat ook de verklaring is voor de boven beschreven paradox — ik laat het onderzoek daarvan graag aan politologen over —, feit is dat het verschijnsel niet heeft geleid tot een manifeste crisis in de verzorgingsstaat. Burgers hebben zich nog niet massaal begeven in burgerlijke ongehoorzaamheid — hoogstens in apathie —, bestuurders hebben nog niet op grote schaal teleurgesteld het bijltje erbij neergegoid. Verwachten zij dat een verbetering van de effectiviteit van het overheidsbeleid in het verschiet ligt of zijn zij van mening dat het allemaal wel meevalt met de vermeende ineffectiviteit van het beleid?

Het is in dit verband teleurstellend te moeten constateren dat de bestuurskunde er nog niet in is geslaagd maar het begin van een antwoord te formuleren op de vraag naar de doeltreffendheid van het overheidsbeleid. Dat bleek duidelijk op het voorjaarscongres van de Vereniging voor Bestuurskunde op 5 en 6 april jl. te Amersfoort. Daar bogen bestuurders en bestuurskundigen zich over het thema: „de verzorgingsstaat — bestuurlijk een chaos?“. Hoewel geen ondubbelzinnig antwoord op deze vraag mocht worden verwacht, was wel duidelijk dat bij velen die in hun dagelijkse werk voor de opgave staan de doelstellingen van de verzorgingsstaat vorm te geven, de scepsis overheerst. In vele toonaarden werden de tekortkomingen van het overheidsbeleid op centraal, regionaal en lokaal niveau, bij de beleidsbepaling en de beleidsuitvoering, door organisaties en individuen, op de korte en de lange termijn, breed uitgemeten, maar gefundeerde uitspraken konden nauwelijks worden vernomen.

De situatie is dat in Nederland nog vrijwel geen empirisch onderzoek is gedaan naar de effecten van overheidsbeleid. Wij weten niet in hoeverre maatschappelijke veranderingen het gevolg zijn van betrekkelijk autonome, technische, economische, culturele of wetenschappelijke ontwikkelingen, danwel kunnen worden toegeschreven aan overheidsmaatregelen. En als overheidsmaatregelen worden getroffen hebben wij geen inzicht in de mate waarin de nagestreefde doeleinden met de gekozen middelen worden bereikt, noch in de factoren die het beleid kunnen ondermijnen.

Het klimaat is rijp om het onderzoek naar de doeltref-

fendheid van het overheidsbeleid met kracht ter hand te nemen. Wat er aan onderzoek wordt verricht en wat er aan beleidsanalyse wordt gedaan (met name in de COBA) is volstrekt onvoldoende om de noodzakelijke beleidsevaluatie uit te voeren. Er kan met recht worden gesproken van een „muddling through“. De collectieve sector staat onder zware druk van allerlei opborrelende verlangens, maar er is geen ruimte voor nieuwe taken als niet voortdurend wordt onderzocht of de bestaande taken niet kunnen worden ingekrompen, afgeschaft of doelmatiger georganiseerd. Dit onderzoek zou niet alleen door de overheidsinstanties zelf, maar ook door universiteiten of onafhankelijke instellingen kunnen worden verricht. Het jaarlijkse Verslag van de Algemene Rekenkamer toont aan dat er voldoende werk voorhanden is.

Het is duidelijk dat het onderzoek naar de effectiviteit van het overheidsbeleid geen eenvoudige opgave zal zijn. De doelstellingen van het beleid zijn dikwijls zeer abstract of onnauwkeurig geformuleerd. Hoe meet men bijvoorbeeld of de doelstellingen harmonisatie en decentralisatie die in de ontwerp-Kaderwet voor het welzijnsbeleid worden genoemd, in voldoende mate worden gerealiseerd? Om in dergelijke gevallen het beleid te kunnen evalueren zou het noodzakelijk zijn reeds in de fase van het ontwerpen van het beleid criteria aan te geven waaraan zou kunnen worden afgemeten in hoeverre het beleid succesvol is.

Maar dan nog blijven er tal van problemen. Bijvoorbeeld de afbakening van de doelgroep waarop het beleid zich richt. Voor wie moet het beleid welke effecten hebben? Weegt het profijt dat de ene groep ondervindt van bepaalde maatregelen op tegen de nadelen die voor anderen aan dezelfde maatregel verbonden kunnen zijn. En op welke termijn moet het beleid effect sorteren? Maatregelen die in eerste aanleg weinig succes lijken te hebben, kunnen op lange termijn toch tot grote verbeteringen leiden. Ten slotte kunnen allerlei verschillende beleidsmaatregelen door elkaar lopen. Het ene beleid werkt het andere tegen of beide versterken elkaar. Het is haast niet te ontwarren hoe de relaties tussen doelstellingen en instrumenten liggen.

Ik heb het dan nog niet over de analyse van het beleidsproces zelf. Personele en organisatorische factoren kunnen ervoor zorgen dat een beleid dat er op papier effectief uitziet, in de praktijk faalt. Er is gegronde twijfel mogelijk aan de bereidheid van veel overheidsdienaren om het eigen beleid aan een kritisch onderzoek te (laten) onderwerpen.

De beleidsevaluatie die het logische complement is van de uitdijende rol van de overheid in de verzorgingsstaat, is in Nederland onderontwikkeld gebied. Zonder de moeilijkheden die eraan verbonden zijn over het hoofd te zien en zonder te willen stellen dat alles zou kunnen worden genormeerd en gekwantificeerd, komt het mij voor dat er op dit gebied grote verbeteringen mogelijk zijn. Het alternatief is doormodderen totdat de verzorgingsstaat in de modder blijft steken.

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i> Doormodderen	385
Column Bevolkingspolitiek en ontwikkelingssamenwerking, door <i>Dr. J. Bartels</i>	387
<i>Prof. Drs. C. J. van Eijk:</i> Het Centraal Economisch Plan 1979	388
Vacatures	392
<i>Drs. J. K. T. Postma:</i> De Britse industriële strategie	393
<i>Drs. F. C. Valkenburg en Drs. A. M. C. Vissers:</i> De kloof tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt	396
Ingezonden De regio als sociaal-economisch beleidskader, door <i>Drs. J. C. van Ek en Dr. A. C. van Wickeren</i> , met naschrift van <i>Dr. W. van Voorden</i>	402
Europa-bladwijzer Waardebepaling van de Europese Rekenenheid en de Europese Valuta- eenheid, door <i>Drs. E. A. Mangé</i>	405
Boekennieuws Prof. Ir. N. A. de Boer en Prof. Dr. W. F. Heinemeyer: Het groot- stedelijk milieu. Kansen en bedreigingen, door <i>Drs. J. van der Meer</i> .	408
Mededelingen	409

Laat u niet misleiden door leuzen:

Kom op voor ESB!

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM: .....
STRAAT: .....
PLAATS: .....
Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement): .....
Ingangsdatum: .....

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB,
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM   Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Redactie

*Commissie van redactie: H. C. Bos,
R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers,
P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck,
A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Adjunct-redacteur-secretaris: T. de Bruin*

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie:
postbus 4224 3006 AE Rotterdam.
Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701,
redactie: toestel 3790.
*Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje
meesturen.*

Kopij voor de redactie: in tweevoud,
getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 144,04 per kalenderjaar
(incl. 4% BTW); studenten f. 101,40
(incl. 4% BTW), franco per post voor
Nederland, België, Luxemburg, overzeese
rijksdelen (zeepost).
*Abonnementen kunnen ingaan op elke
gewenste datum, maar slechts worden
beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Betaling: Abonnementen en contributies
(na ontvangst van stortings/giro-
acceptkaart) op girorekening no. 122945,
of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van
Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93,
3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch
Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,30
(incl. 4% BTW en portokosten).
*Bestellingen van losse nummers
uitsluitend door overmaking van de hierboven
vermelde prijs op girorekening no. 122945
t.n.v. Economisch Statistische Berichten
te Rotterdam met vermelding
van datum en nummer van het gewenste
exemplaar.*

Advertentieverkoop:
Roelants/EPR
Postbus 53021
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

*Alle orders worden afgesloten en
uitgevoerd overeenkomstig de
Regelen voor het Advertentiewezen.*

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50,
3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:
Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Bevolkings- politiek en ontwikkelings- samenwerking

steeds mindere mate gezien als een vraagstuk van „aantallen”.

Een opvallende ontwikkeling na Boekarest was voorts de toenemende aandacht voor de implicaties van de vruchtbaarheid op microniveau, nl. het gezin en het individu binnen het gezin. „Ontwikkeling” dient gericht te zijn op „mensen” en „bevolkingspolitiek” heeft vooral te maken met „mensen”. De overheden willen wel voortgaande „gezinsplanning”, maar de motivatie wijzigt zich. Men spreekt van „human rights” op grond waarvan de ouders het recht hebben de grootte van hun gezin te bepalen in het licht van hun eigen mogelijkheden. De gezinsplanningprogramma's in landen, die de bevolkingsgroei stimuleerden (Bolivia), die geen uitgesproken politiek voerden (Tanzania, Zaire) en die een beleid van beperking van de bevolkingsgroei voorstonden (Tunesië, Kenya, India) getuigen hiervan. In Tunesië en Kenya is thans sprake van een „Family Welfare Programme”. Het vroegere „Ministry of Health and Family Planning” in India heet thans „Ministry of Health and Family Welfare”. Deze accentverlegging heeft geleid tot een aanpassing van de sociale politiek van de overheid. Overwegingen, zoals de gezondheid van moeder en kind, de financiële lasten voor het gezin, de mogelijkheden tot betere voeding, een goede huisvesting en opvoeding spelen in op het verantwoordelijkheidsgevoel van de ouders.

Het Amerikaanse Congress stipuleerde in 1977 dat alle voorgestelde hulp in het kader van de ontwikkelingssamenwerking vanuit het gezichtspunt „population impact” moet worden beoordeeld. De vraag hoe dit het meest zinvol kan geschieden is momenteel in studie bij de AID (Agency for International Development) en bij de Rockefeller Foundation.

Ondanks deze zich wijzigende inzichten blijft er een vraag naar hulpverlening op basis van de traditionele programma's op het gebied van de gezinsplanning. „Self-reliance” is ook hier van groeiende

betekenis. Situaties, zoals tien jaar geleden in Kenya en Tunesië voorkwamen, waarbij de nationale bevolkingsprogramma's werden opgezet, gefinancierd en beheerd met buitenlandse hulp, behoren tot het verleden. Er bestaan nog steeds ressentimenten ten aanzien van het feit dat donorlanden in het verleden te hard van stapel zijn gelopen inzake het stimuleren van een bevolkingspolitiek. De accenten werden dikwijls verkeerd gelegd, hetgeen een coherente bevolkingsplanning bemoeilijkte. Er is echter een groeiend besef dat de buitenlandse hulp vooral waarde heeft als katalisator.

Tegen de verwachting (of vrees) in heeft Boekarest niet het onderscheid uitgewist tussen „bevolkingsactiviteiten” en „ontwikkelingsactiviteiten”. Ofschoon een aantal ontwikkelingslanden een nieuwe „bevolkingspolitiek” hebben geformuleerd, vragen zij daarvoor niet meer ontwikkelingshulp buiten de reeds geaccepteerde planningprogramma's. Eveneens blijkt dat de donorlanden een vrij conservatief standpunt innemen. Weinig donorlanden zijn bereid de gevolgen van hoge vruchtbaarheid in hun ontwikkelingshulp mee te nemen.

De boodschap van Boekarest, „bevolking en ontwikkeling”, was gericht tot de gehele internationale gemeenschap. Een belangrijk doel van de bevolkingspolitiek blijft het doen dalen van de vruchtbaarheid. Toch zal waarschijnlijk een meer merkbare daadwerkelijke invloed op de factor bevolking komen van de overige ontwikkelingsactiviteiten.

Wij leven in een tijd van snelle veranderingen. Dit geldt op velerlei gebied. Zo is er ook in de vijf jaar, die bijna verstreken zijn sedert de Wereldbevolkingsconferentie van Boekarest, een snelle evolutie in het denken over het vraagstuk van overbevolking te constateren.

Na deze conferentie (in augustus 1974) bestond bij een groot aantal deelnemers, met name uit de ontwikkelde landen, de mening dat de conferentie de gezinsplanning als voornaamste instrument voor de oplossing van het bevolkingsvraagstuk openlijk had afgewezen. Het standpunt van de derde wereld leek te kunnen worden gekarakteriseerd met de slogan: „De economische ontwikkeling lost het bevolkingsvraagstuk op”.

De „boodschap” van Boekarest was vooral gericht tot de donorlanden, waar men sterk neigde tot de opvatting dat de ontwikkelingslanden het vraagstuk van de bevolkingsgroei in hetzelfde licht zouden zien als zij zelf. Het blijkt thans echter in toenemende mate, en dat is een belangrijke bijdrage van het in Boekarest aangenomen Wereldactieplan, dat er in de ontwikkelingslanden verschillende percepties bestaan m.b.t. hun respectieve „bevolkingsvraagstukken”.

In de twaalf landen die onderwerp waren van een studie van de OESO, blijkt dat nieuwe demografische doeleinden werden geformuleerd als onderdeel van een nationaal ontwikkelingsplan. Dit betekent dus een aanpak van bevolkingsvraagstukken in het kader van een sociaal en economisch ontwikkelingsbeleid.

Aanvankelijk was de overheersende opvatting in de ontwikkelingslanden, dat hun bevolkingsgroei zoveel mogelijk moest worden afgestemd op de economische mogelijkheden in de landen. Langzamerhand echter groeide de opvatting — reeds aanwijsbaar vóór Boekarest — dat de aard van het bevolkingsvraagstuk meer bepalend diende te zijn. Louter economische groei moest in de ontwikkelingsfilosofie plaatsmaken voor sociale ontwikkeling als minstens even belangrijk element, zo niet belangrijker. Het bevolkingsvraagstuk werd dus in

Het Centraal Economisch Plan 1979

PROF. DRS. C. J. VAN EIJK*

Dit artikel bevat een bespreking van het Centraal Economisch Plan 1979. Niet alleen wordt aandacht besteed aan de analyse van het Centraal Planbureau van ontwikkelingen in het recente verleden en aan de voorspellingen voor de nabije toekomst, maar ook worden enkele bijzondere onderwerpen besproken die in het Plan aan de orde komen. Met name op de beschouwingen over de verkorting van de arbeidstijd, de zuivering van het prijsindexcijfer en de ontwikkeling van de collectieve sector wordt nader ingegaan.

Inleiding

Zoals gebruikelijk geeft het *Centraal Economisch Plan* voor dit jaar meer dan alleen een analyse van het recente verleden en een overzicht van de verwachte ontwikkelingsmogelijkheden. Ook een aantal bijzondere onderwerpen komt aan de orde. Daarbij is de keus gevallen op actuele zaken, zoals de arbeidstijdverkorting, de Europese monetaire samenwerking en de monetaire compenserende bedragen uit de EG-landbouwpolitiek. Maar ook in de tekst van de traditionele hoofdstukken wordt aandacht besteed aan interessante problemen, zoals de determinanten van de wisselkoersen en de ontwikkeling van de collectieve sector, die nader belicht wordt door een andere uitsplitsing van de ontvangsten en uitgaven dan gebruikelijk. In hoofdstuk V komen zorgwekkende ontwikkelingen in bepaalde bedrijfstakken (o.a. de scheepsbouw) aan de orde. Het boek zal weer besloten worden met uitvoerige bijlagen waarin de belangrijkste macro-economische gegevens zijn bijeengebracht. De verleden jaar begonnen uitsplitsing van een aantal van deze gegevens naar bedrijfsklassen zal ook nu gepresenteerd worden. Alleen al om deze bijlagen is het boek de prijs waard.

Zoals ieder jaar zijn de verkenningen met grote onzekerheid behept. Dat wordt verschillende malen waarschuwend meegedeeld, zodat niemand kan zeggen dat het CPB daar geen oog voor heeft. De basis van de analyses en de verkenningen wordt gevormd door het befaamde Vintaf-model. Voor economisch geschoolde lezers zou het interessant zijn te weten hoe modelberekeningen en bijstellingen op grond van andere informatie dooréén zijn gemengd om tot het gepresenteerde resultaat te komen. Aan de leesbaarheid voor niet-economisten zou dat waarschijnlijk niet ten goede zijn gekomen, maar het zou wel van belang zijn geweest als wetenschappelijke verantwoording van de uitkomsten. Er zijn geen varianten opgenomen. Waarschijnlijk wordt ervan uitgegaan dat de „spoorboekjes” die in de *Macro-*

Economische Verkenning werden opgenomen nog geldig zijn.

Een politiek geladen opmerking komt voor in hoofdstuk I. Hierin wordt gepleit voor een verdere zuivering van het prijsindexcijfer dat wordt gebruikt voor de bepaling van de prijscompensaties. Hieronder kom ik daarop terug.

De analyse van de recente en de te verwachten ontwikkelingen

De achtergrond van het aanhouden van de recessie

Nu wat meer afstand kan worden genomen tot het ontstaan van de recessie in de eerste helft van de jaren zeventig, kan het beeld ervan scherper worden getekend. In het *Centraal Economisch Plan 1979* wordt gesteld dat het voortduren van de zwakke conjunctuur niet wordt veroorzaakt door het achterblijven van de binnenlandse bestedingen bij de groei van het reële nationale inkomen. Natuurlijk wordt niet ontkend dat voor het ontstaan van de recessie de achteruitgang in de groei van de binnenlandse bestedingen van belang is geweest. Maar nu stijgt het volume van de consumptie sneller dan de ontwikkeling van het reële inkomen zou doen verwachten, vooral door een verandering in de inkomensverdeling en de sterke vergroting van de consumptieve kredietverlening. Ook het volume van de investeringen lijkt hoger dan kan worden verklaard uit de ontwikkeling van productie en bezettingsgraad. Het volume van de materiële overheidsbestedingen is de laatste jaren opgetrokken ter wille van de stabilisering van de conjunctuur. Dat het groeitempo laag blijft ligt niet aan de ontwikkeling van de binnenlandse bestedingen.

Die lage groeivoet moet eerder worden toegeschreven aan het achterblijven van de export. Maar ook aan de penetratie van de buitenlandse concurrentie op de Nederlandse markten, vooral die van eindprodukten. De invoer van eindprodukten maakt nu een veel groter deel uit van de particuliere consumptie dan vroeger. De neiging tot het doen van consumptieve bestedingen in het buitenland is sterk gestegen. Het achterblijven van de export wordt veroorzaakt door de trage ontwikkeling van de wereldhandel en het afbrokkelen van onze concurrentiepositie op de exportmarkten. Ook heeft in de achter ons liggende jaren de samenstelling van ons exportpakket in ons nadeel gewerkt. Het zwakke verloop van de wereldhandel schrijft het Centraal Planbureau toe aan de geringe groei van de industriële productie in het buitenland en aan de geringer wordende reactie daarop van de wereldhandel.

*Hoogleraar Staathuishoudkunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. De schrijver is dank verschuldigd aan Drs. W. Siddré voor zijn kritische opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

Dat laatste wordt in verband gebracht met het verdwijnen van de gunstige effecten van de liberalisatie. De ongunstige verandering in onze concurrentiepositie wordt veroorzaakt door de stijging van de loonkosten, die hoger is dan in de concurrerende landen, en door de appreciatie van de gulden.

Ook de buitenlandse concurrentie op de binnenlandse markten heeft te maken met ons hoge kostenpeil. Ook hier keert de concurrentiepositie zich tegen ons. Hetzelfde geldt voor de sterke groei van het negatieve saldo op de toeristenbalans.

Uit het achterblijven van de export en de penetratie van buitenlandse concurrenten op onze markten wordt niet alleen de trage groei van onze economie verklaard, maar ook de plotselinge omslag van het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans van een overschot van f. 7,45 mrd. in 1976 naar een tekort van f. 2,45 mrd. in 1978. In het *Centraal Economisch Plan* wordt herhaaldelijk opgemerkt dat deze verandering in onze buitenlandse betrekkingen een structurele ontwikkeling is. De omslag in het saldo van de betalingsbalans is geen tijdelijk verschijnsel. Gezien de oorzaken van die omslag zou dan ook de trage groei van onze productie een structurele aangelegenheid kunnen zijn. In de jaren vijftig en zestig ging een tekort op de betalingsbalans meestal gepaard met een overspanning van de economie, was zo'n tekort een teken van overbesteding. Nu is dat anders. Dat zou een belangrijke constatering zijn. Maar uit de tekst van het *Centraal Economisch Plan* wordt niet voor alle oorzaken van de lage groei voert en het tekort op de betalingsbalans duidelijk waarom ze structureel kunnen worden genoemd.

Zoals ook door anderen werd opgemerkt 1) werd in de *Macro Economische Verkenning 1979* van september 1978 aan de samenstelling van ons exportpakket een belangrijke rol toegekend in de verklaring van het achterblijven van onze export. Nu wordt aan deze factor minder betekenis gehecht. In de *MEV 1979* werd een specialisatie-index getoond die liet zien dat Nederland in vergelijking met de EG gespecialiseerd is in de export van voedings- en genotmiddelen, landbouwproducten en energie. Er werd opgemerkt dat Nederland van de EG-landen het meest gevoelig is voor verschuivingen in de samenstelling van de wereldhandel. Die verschuivingen zouden zich gedurende de laatste jaren tegen ons hebben gekeerd. In het nieuwe *Centraal Economisch Plan* wordt de minder goede aansluiting van het Nederlandse exportpakket aan de wereldinvraag slechts een gedeeltelijke verklaring genoemd die wellicht aanvankelijk na de oliecrisis heeft gegolden. Recente onderzoeken wijzen nu echter in een andere richting. In hoofdstuk V van het *CEP* wordt daar dieper op ingegaan. Er wordt voorgerekend dat de pakket-samenstelling slechts voor een klein gedeelte van de daling van ons marktaandeel verantwoordelijk is. Hard zijn de daar vermelde cijfers niet, zoals het CPB zelf opmerkt. Alleen waardecijfers stonden ter beschikking om het verlies van het marktaandeel te berekenen. De conclusie dat de invloed van deze factor slechts gering is, zou dus betwist kunnen worden. Klarheid op dit punt zou voor de beoordeling van het structurele karakter van onze lage groei voert en van het tekort op de betalingsbalans van belang zijn. De benodigde informatie daarvoor ontbreekt blijkbaar.

De appreciatie van de gulden, die sterk heeft bijgedragen tot de afbrokkeling van onze concurrentiepositie, hing in belangrijke mate samen met de overschotten op onze betalingsbalans. Dat blijkt ook uit de desbetreffende analyse van de oorzaken van schommelingen in de wisselkoersen in hoofdstuk II. Als inderdaad het verdwijnen van die overschotten geen tijdelijk verschijnsel is, zou deze bron van nadelige effecten voor onze export en wellicht ook voor de economische activiteit, opdrogen. Daarmee is uiteraard de appreciatie niet ongedaan gemaakt, maar zij zou dan niet ernstiger worden.

De ernst van de te hoge loonkosten wordt in het *CEP* geïllustreerd in tabel I.1, waarin de verhouding tussen de Nederlandse loonkosten per gewerkt uur en die in enkele

andere landen en landengroepen wordt weergegeven. Voor zover het beeld niet door een verschil in de samenstelling van de beroepsbevolking in de verschillende bedrijfstakken wordt vertroebeld is het inderdaad verontrustend. Zelfs ten opzichte van West-Duitsland zijn onze loonkosten in 1977 in de verwerkende industrie 13 percentagepunten hoger. Weliswaar zijn de laatste jaren de stijgingspercentages van lonen en prijzen lager geworden, maar het CPB waarschuwt herhaaldelijk dat vanuit de slecht functionerende arbeidsmarkt een opwaarts druk op de loonvoet blijft bestaan. Ondanks de hoge werkloosheid bestaan er spanningen op verschillende deelmarkten. Dit houdt een blijvend gevaar in voor onze concurrentiepositie, voor zover die druk sterker en aanhoudender is dan in het buitenland. Voor zover de spanningen op verschillende sectoren van de arbeidsmarkt structureel zijn, is dit gevaar voor export en groei eveneens structureel. De hoge frictiewerkloosheid, voor een deel bestaande uit werkloosheid die wordt veroorzaakt door kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, wijst in die richting. Het lijkt ook van belang te wijzen op het feit dat de matige ontwikkeling van de loonvoet gedurende de laatste jaren ten dele werd bereikt door de hulp die de overheid bood door een deel van de stijging van de druk van de sociale premies over te nemen. Zowel de uitputting van de reserves van de sociale fondsen als de geringe speelruimte die de overheid in de naaste toekomst heeft om met subsidiëring door te gaan doen ook deze bron van matiging verloren gaan. Daar komt nog bij de grote onzekerheid ten aanzien van de ontwikkeling van de olieprijs en de dollarkoers.

Ten slotte moet het verwachte teruglopen van de aardgasexport in de jaren tachtig en negentig als een structurele bedreiging van het evenwicht op de betalingsbalans worden gezien. Dit zal echter minder directe betekenis hebben voor de werkgelegenheid.

De ramingen voor 1979

De verkenning voor 1979 bevat enkele lichtpunten. Wat de exogene ontwikkelingen betreft, geldt dat vooral voor de verwachte verschuiving van de impulsen voor de wereldhandel van Amerika naar West-Europa. Men verwacht daarvan een gunstige invloed op onze export. De veronderstelde stabiliteit van wisselkoersen en olieprijs werken natuurlijk ook gunstig uit, maar brengen een belangrijke onzekerheid in de uitkomsten. Er wordt voorts uitgegaan van een slechts geringe stijging van de druk van de collectieve sector, als tenminste de voorgenomen ombuigingen slagen. Verwacht wordt een voortzetting van de pogingen om de investeringen met behulp van de WIR-gelden te stimuleren. Het overheids-tekort stijgt. De loonvoet is endogeen geraamd.

Uit deze uitgangspunten wordt afgeleid dat het volume van de consumptieve bestedingen sterker toeneemt dan de groei van het reële inkomen zou doen verwachten op grond van de gebruikelijke reactievergelijkingen. De investeringen zullen een tamelijk trage groei vertonen en de overheidsbestedingen zullen bij de inkomensgroei in de pas lopen. Over de exportontwikkeling is het CPB tamelijk optimistisch. De productiegroei blijft aan de lage kant, maar is blijkbaar zo over de drie grote sectoren verdeeld dat vooral de werkgelegenheid in de dienstensector kan toenemen. Dat ondanks de geringe groei van de bestedingen in het verleden, en ook in 1979, de werkgelegenheid niet verder is gedaald en nu weer enigszins kan aantrekken hangt samen met een aanzienlijke vertraging in de groei van de productie per man. In de jaren zestig steeg deze grootheid met gemiddeld 5% per jaar. Na 1974 is dit percentage tot 2½ teruggelopen. Voor 1979 geldt een zelfde percentage. De vertraging in de groei van de productie per man kan

1) Zie P. E. de Hen, *Vrij Nederland*, 7 april 1979.

samenhangen met de verschuiving in het bedrijfstakkenpatroon. In de kwartaire sector zal naar verwachting de werkgelegenheid met 11.000 man toenemen. De werkloosheid blijft stabiel. Het hoge niveau van de natuurlijke groei van de beroepsbevolking wordt gedeeltelijk gecompenseerd door een wijziging in de mate van arbeidsdeelneming, onder andere door toenemende onderwijsparticipatie. De werkloosheid van mannen daalt geleidelijk, die van vrouwen stijgt.

De loon- en prijsbewegingen lijken zich ook in 1979 te stabiliseren. Het gevaar voor een discrepantie tussen voorspelling en realisatie op dit punt lijkt groot, vooral gezien de tamelijk speculatieve veronderstellingen over de ontwikkeling van de olieprijs en de dollarkoers. Zoals al gezegd blijft er vanuit de arbeidsmarkt een opwaartse druk op de loonvoet bestaan.

Een belangrijke economisch-politieke conclusie is dat de mobiliteit op de arbeidsmarkt moet worden vergroot. Dat lijkt onweersprekbaar, vooral gezien het relatief grote aantal jeugdigen onder de werklozen. Men kan zich echter ook afvragen of ten aanzien van andere groepen werklozen niet een genuanceerde houding mogelijk is. Zouden we niet, gezien het nog steeds zeer hoge inkomen dat per werkende in Nederland wordt geproduceerd, bewust bereid kunnen zijn minder druk uit te oefenen om de betrokkenen te brengen tot de voor hen toch moeizame processen van om- en bijscholing en hen te betrekken in een verruiming van het begrip passende arbeid. We moeten dan wel het stigma dat nu aan het woord „werkloos” is verbonden afschaffen en we zouden kunnen overwegen de betrokkenen, voor zover ze dat willen, „vervroegd te laten uittreden”. Dat is ook een mogelijke politieke keuze.

Bij het denken over het werkloosheidsvraagstuk en over het gebruik van economisch-politieke instrumenten om de werkgelegenheid te vergroten, moet men zich realiseren dat andere economisch-politieke doelstellingen ook van belang zijn. Het is onjuist te stellen dat bij ons de werkloosheidsbestrijding een absolute prioriteit heeft of zou moeten hebben. Er zijn geen absolute prioriteiten. We hebben bewust gekozen voor minder openbare werken ten behoeve van doelstellingen als milieubehoud en ruimtelijke ordening. We hebben ter wille van het facettenbeleid het bedrijfsleven zware lasten opgelegd. We moeten niet al te verbaasd zijn over de consequenties van die keuze voor de doelstelling van volledige werkgelegenheid.

Enkele bijzondere onderwerpen

Ook dit jaar heeft het Centraal Planbureau aandacht besteed aan actuele zaken. Het nieuwe monetair stelsel wordt besproken, de monetair compenserende bedragen en natuurlijk de verkorting van de arbeidstijd. In de tekst van verschillende hoofdstukken worden beschouwingen gegeven over de oorzaken van schommelingen in de wisselkoersen, de beoordeling van de ontwikkeling van de collectieve sector en de indexering van de lonen. Wat dat laatste betreft wordt in hoofdstuk I gepleit voor een verdere zuivering van het prijsindexcijfer dat wordt gebruikt voor de berekening van de prijscompensatie.

In het volgende wil ik enige aandacht geven aan wat het Planbureau zegt over de consequenties van de arbeidstijdverkorting, de indexering en de beoordeling van de ontwikkeling van de collectieve sector.

De verkorting van de arbeidstijd

Eerst dan de verkorting van de arbeidstijd. Na alles wat er de laatste tijd over is geschreven, wordt het wel duidelijk aan welke aspecten van het economisch proces aandacht moet worden gegeven bij het analyseren van de consequenties van een verkorting van de arbeidstijd in de huidige situatie. Uit

verschillende publikaties is te zien dat het bekende boek van Prof. Dr. P. J. Verdoorn 2) nog steeds actueel is. Ten onrechte wordt minder aandacht gegeven aan het proefschrift van Prof. Dr. A. H. J. Kolnaar 3). Mijn indruk is dat er een redelijke mate van eenstemmigheid onder economen begint te ontstaan. Het verschil in uitkomsten, waartoe de verschillende auteurs komen, wordt meer veroorzaakt door verschillen in empirische vulling van de relaties tussen de relevante grootheden en in het relatieve gewicht dat aan de verschillende aspecten wordt toegekend, dan aan fundamentele meningsverschillen over de werking van de economie.

In de analyse van het CPB vraagt men zich eerst af welke de consequenties zijn van een verkorting van de arbeidstijd voor de productiecapaciteit. Daarbij wordt er in eerste aanleg van uitgegaan dat arbeidsplaatsen gebonden zijn aan bestaande nog bruikbare kapitaalgoederen. Als die gebondenheid bestaat in de vorm waarin het Vintaf-model die giet, betekent een verkorting van de arbeidstijd een evenredige daling van de productiecapaciteit, tenzij met behulp van roulatiesystemen de bedrijfstijd van de machines op het oude peil kan worden gehandhaafd. Gesteld wordt dat aan het ontwerpen van roulatiesystemen enorme, ook sociale, problemen verbonden zijn. Het CPB acht die moeilijkheden blijkbaar zo groot dat niet veel waarde wordt toegekend aan hun feitelijke betekenis. Waarschijnlijk is de mogelijkheid van het introduceren ervan mede afhankelijk van de vorm waarin de verkorting van de arbeidstijd wordt gegoten. Misschien levert een verlenging van de vakantie minder moeilijkheden op dan het vrij maken van de vrijdagmiddag. De daling van de productiecapaciteit bij verkorting van de arbeidstijd kan in principe geheel of gedeeltelijk worden gecompenseerd door een verhoging van de productie per manuur die door die verkorting kan worden geïnduceerd. Of dat in feite zal gebeuren is nauwelijks empirisch te onderzoeken. Het lijkt waarschijnlijk dat de elasticiteitscoëfficiënt van de productie per manuur ten opzichte van de arbeidstijd absoluut gezien daalt, naarmate de arbeidstijd korter wordt. Of de veronderstelling van het CPB dat die elasticiteitscoëfficiënt gelijk is aan nul, correct is, zal pas later, als de verkorting van de arbeidstijd werkelijk is doorgevoerd, kunnen worden geverifieerd.

Met deze uitspraak over de samenhang tussen verkorting van de arbeidstijd en de productiecapaciteit is nog niets gezegd over de invloed ervan op de werkgelegenheid in manjaren gemeten. Indien de arbeidsplaatsen strikt gebonden zijn aan de kapitaalgoederen zal na een verkorting van de arbeidstijd de werkgelegenheid kunnen worden uitgebreid als er, ter wille van het handhaven van het oude productieniveau, geïnvesteerd wordt, of als voor dat doel conjunctureel onbezette arbeidsplaatsen worden gebruikt. Voorwaarde daarvoor is dan wel dat „passende werknemers” kunnen worden gevonden. Tegenover de conjuncturele onderbezetting van het productie-apparaat, moet conjuncturele werkloosheid staan. De twijfel aan de aanwezigheid van inzetbare werklozen is in het betoog van het CPB één van de gronden, zo niet de belangrijkste, voor de conclusie dat verkorting van de arbeidstijd weinig invloed op de omvang van de werkloosheid zal hebben.

Of er in feite pogingen zullen worden gedaan om het productieniveau van vóór de verkorting van de arbeidstijd te handhaven hangt van verschillende voorwaarden af. Eén ervan is het intact blijven van de vraag naar eindproducten. Arbeidstijdverkorting zonder vermindering van de week- of maandlonen zal, als niet een volledige compensatie door middel van, al dan niet erdoor geïnduceerde, verhoging van de productie per manuur optreedt, leiden tot hogere kosten per eenheid produkt. Dat kan gevolgen hebben voor de vraag naar eindproducten, met name die uit het buitenland. Alleen

2) P. J. Verdoorn, *Arbeidstijd en welvaartspeil*, H. E. Stenfert Kroese NV, Leiden, 1947.

3) Dr. A. H. J. Kolnaar, *Werkstijdverkorting en dynamiek*, H. E. Stenfert Kroese NV, Leiden, 1969.

als de kosten per eenheid produkt niet stijgen zal op handhaving van de vraag kunnen worden gerekend. Het Vintaf-model maakt het mogelijk eventuele kostenstijgingen systematisch op hun gevolgen voor de vraag te onderzoeken.

Als aanvulling op wat gezegd werd over de invloed van verkorting van de arbeidstijd op de produktiecapaciteit moet nog worden opgemerkt dat de stijging van de produktiekosten een negatieve invloed kan hebben als de economische levensduur van de kapitaalgoederen erdoor wordt verkort. In het Vintaf-model zou dat overigens een extra vervangingsvraag uitlokken.

Als de arbeidsplaatsen niet strikt gebonden zijn aan het bestaan van bruikbare kapitaalgoederen zal er geen omgekeerd evenredige samenhang bestaan tussen arbeidstijd en produktiecapaciteit. In stand houden van het oude produktieniveau zal na verkorting van de arbeidstijd, indien gewenst, mogelijk zijn door meer werknemers in dienst te nemen zonder dat dit de noodzaak scheidt van nieuwe investeringen. Ook hier moet natuurlijk gecorrigeerd worden voor geïnduceerde veranderingen in de produktie per manuur, en moeten „passende werknemers” beschikbaar zijn.

In het *Centraal Economisch Plan* wordt niet gedetailleerd uiteengezet op welke wijze de bovenstaande overwegingen werden omgezet in door het Vintaf-model te verwerken gegevens. In ieder geval kunnen de consequenties van roulatieschema's alleen met behulp van additionele veronderstellingen worden uitgewerkt. Het ontbreken van meer informatie maakt het onmogelijk nauwkeurig de analyse van het CPB te vergelijken met die van andere auteurs, b.v. die gepresenteerd in het nummer van 21 maart 1979 van dit blad 4). Toch kan wel iets gezegd worden.

In het artikel van Driehuis en Bruyn wordt onderscheid gemaakt tussen sectoren waarin wel en waarin niet de arbeidsplaatsen gebonden zijn aan bestaande kapitaalgoederen. Dat is een belangrijk onderscheid, dat het Vintaf-model niet kan maken. Gedesagregeerde Vintaf-modellen zijn nog niet beschikbaar. De indeling in deze sectoren is van belang voor de vraag of zonder nieuwe investeringen verkorting van de arbeidstijd kan leiden tot meer werkgelegenheid. Hoewel er valt te twisten over de vraag of de door Driehuis en Bruyn gekozen indeling in sectoren voor dit doel de juiste is, ontstaat door deze benadering een genuanceerdere analyse dan met het Vintaf-model mogelijk was. Dat geldt trouwens ook voor het onderscheiden van verschillende soorten arbeid. Daar staat tegenover dat hun analyse partieel blijft, omdat niet systematisch eventuele kostenverhogingen kunnen worden doorgerekend. Dat wordt echter weer ten dele goed gemaakt door een ad hoc benadering.

Van der Laan geeft geen aandacht aan de mogelijkheid dat arbeidsplaatsen en kapitaalgoederen met elkaar samenhangen. Aan de bestaande vraag — die bij hem zonder meer intact wordt gelaten — kan worden voldaan zonder additionele investeringen, en de daaraan verbonden potentiële werkgelegenheid wordt na verkorting van de arbeidstijd over meer werknemers verdeeld. Hij ziet dus af van een doorwerking van eventuele kostenstijgingen op de ontwikkeling van de vraag. Het lijdt echter geen twijfel dat hij kent dat deze doorwerking van belang is. De problemen die ermee kunnen samenhangen zijn begrepen in een beschouwing over de wijze waarop al dan niet door verkorting van de arbeidsduur geïnduceerde stijgingen van de produktie per manuur de arbeidstijdverkorting kunnen helpen financieren. Belangrijk is ook de vraag in hoeverre betekenis moet worden toegekend aan de mogelijkheid dat na vermindering van de werkloosheid door arbeidstijdverkorting een wezenlijke daling van de druk van de premies van de sociale verzekeringen of belastingen kan optreden die compenserend op de kostenstijgingen kan uitwerken. In het betoog van Van der Laan spelen zij een belangrijke rol. Waarschijnlijk zijn ze ook in de Vintaf-berekeningen meegenomen. Immers, het Vintaf-model heeft een ver uitgewerkte sector voor de bepaling van de premies van de sociale verzekeringen. Het zou interessant

zijn geweest als gegevens daarover expliciet in het *CEP* waren vermeld. Waarschijnlijk zullen de besparingen niet veel voorstellen gezien de geringe invloed die de verkorting van de arbeidstijd voor de werkgelegenheid volgens de berekeningen van het CPB heeft.

Het is jammer dat alleen Van den Doel en Driehuis en Bruyn een aanzet geven tot een discussie over de keuze tussen de verschillende aanwendingsmogelijkheden van de produktiviteitsstijgingen. Waarschijnlijk is een bespreking van het afwegingsprobleem dat ontstaat als men zich realiseert dat verkorting van de arbeidstijd concurreert met uitbreiding van de collectieve sector, met verhoging van de lasten voor het bedrijfsleven verbonden aan milieubescherming, met de aanwending van middelen voor het verkrijgen van andere energiedragers, het aanbrengen van veranderingen in de sectorstructuur van onze economie, of voor research en development, om maar enkele alternatieven te noemen, minstens even belangrijk als de berekening van de consequenties van de verkorting van de arbeidstijd voor de werkgelegenheid. Terecht wijzen Driehuis en Bruyn erop dat een beslissing over deze afweging niet aan de vakbonden mag worden overgelaten. In de loop van de afgelopen jaren heeft het CPB heel wat materiaal verstrekt dat in zo'n afweging kan worden gebruikt.

De indexering

In deze paragraaf wil ik enige aandacht schenken aan het genoemde pleidooi voor een verdere zuivering van het prijsindexcijfer dat wordt gebruikt om de prijscompensaties te bepalen. Dit pleidooi staat in een betoog over de onzekerheid waarmee de ramingen zijn behept, o.m. omdat bij de afsluiting van het werk aan het *CEP* nog weinig bekend was over de ontwikkeling van de olieprijsen. In de ramingen is aangenomen dat in de rest van het jaar de olieprijsen gelijk zullen zijn aan die van januari 1979. Als de prijzen verder stijgen wordt een vertraging in de groei van de wereldhandel en dus van onze export verwacht. Ook zal er een grotere druk op de binnenlandse prijzen ontstaan. Dat kan resulteren in grotere werkloosheid. Van groot belang voor het feitelijk verloop van de binnenlandse prijzen is de doorwerking ervan in de loonvoet. In dit verband wordt dan gepleit voor een beperking van de compensatie door middel van verdere zuivering van het prijsindexcijfer. Dit is een politieke uitspraak. Daar is niets tegen als de achtergronden zouden worden geschetst van het betoog waaruit die uitspraak zou volgen. Uit de economische theorie alleen kan het pleidooi niet worden afgeleid. Hier volgen een paar overwegingen die naar mijn mening in dit opzicht van belang kunnen zijn.

Natuurlijk is duidelijk dat de schaarste aan grondstoffen uiteindelijk door de consumenten moet worden gedragen. Het reële inkomen van een gemeenschap kan niet groter zijn dan de produktie die met de beste beschikbare technieken, uit de schaarse grondstoffen waarover zij kan beschikken, kan worden verkregen. Maar dat betekent niet automatisch dat allen die van die gemeenschap deel uitmaken gelijkelijk moeten delen in een daling van het reële inkomen, veroorzaakt door prijsstijgingen die voortvloeien uit veranderingen in de schaarsteverhoudingen in de wereld. De keuze van de groepen die de last moeten dragen is een politieke keuze waarbij overigens wel enkele economisch-theoretische en empirische aspecten in het oog moeten worden gehouden. Van belang daarbij is inzicht in de inkomensverdeling in de uitgangssituatie in binnen- en buitenland. Immers, de kwantitatieve betekenis van de prijscompensatie is in belangrijke

4) Zie Prof. Dr. J. van den Doel, *Arbeidstijdverkorting is Tinbergen-inefficiënt*; Drs. N. Vogelaar, *Arbeidstijdverkorting: een kwestie van economische groei*; Drs. H. B. M. van der Laan, *De financiering van arbeidstijdverkorting*; Prof. Dr. W. Driehuis en Drs. M. Bruijn-Hundt, *Enige effecten van arbeidstijdverkorting*, *ESB*, 21 maart 1979.

mate afhankelijk van de grootte van de groep die men van het dragen van de last wil vrijstellen. Daarom is het nodig de feiten van de inkomensverdeling duidelijk te belichten. In 1973 had ca. 90% van de werknemers een kerninkomen lager dan f. 30.000, het toenmalige equivalent van het inkomen dat nu soms genoemd wordt als de grens voor een volledige prijscompensatie (f. 45.000) 5). Een zo grote groep werknemers een volledige prijscompensatie toekennen bij een stijging van bijvoorbeeld grondstoffenprijzen betekent naar mijn mening in feite — mede gezien het huidige niveau van de rendementen — een poging tot afwenteling van de schaarste op het buitenland en dus ook op de grondstoffenproducerende landen. Het impliceert een afwijzing van het brengen van een ruilvoetoffer. Men moet zich dat bewust zijn als men nadenkt over de vraag of koopkrachthandhaving een goede doelstelling is. Maar bovendien, als de afwenteling naar het buitenland niet lukt kan een poging tot compensatie van toenemende schaarste voor een grote groep werknemers de binnenlandse inkomensverdeling zodanig beïnvloeden dat functionele inkomensverschillen gaan verdwijnen, wat uiteindelijk kan leiden tot grotere werkloosheid. Dat betekent dan een afwenteling van de last op de werklozen. Denken over de verdere zuivering van het prijsindexcijfer betekent zich afvragen of bij de huidige inkomensverdeling en bij het huidige niveau van het gemiddelde in-

komen toenemende schaarste, blijkende uit stijging van grondstoffenprijzen, niet voor eigen rekening moet worden genomen, rekeninghoudend met het feit dat fundamentele schaarste uiteindelijk niet af te wentelen is.

De collectieve sector

Ook dit keer heeft het CPB beschouwingen opgenomen over de collectieve sector die kunnen bijdragen tot een genuanceerder oordeel over de ontwikkeling ervan dan veelal gehoord wordt. Zo wordt in hoofdstuk IV aanbevolen de druk van de collectieve sector te meten ten opzichte van de som van inkomens en overdrachten, omdat dan duidelijk wordt dat de drukverzwaring minder indrukwekkend is dan veelal wordt aangenomen. Daarnaast wordt een tabel gepresenteerd waarin de ontvangsten en de uitgaven van de collectieve sector worden uitgesplitst naar sectoren: de collectieve sector zelf, de bedrijven, de gezinnen en het buitenland. Duidelijk komt dan de gestegen betekenis van de herverdelende functie van deze sector tot uitdrukking. Sinds ongeveer 1975 is, in procenten van het nationale inkomen, de bijdrage van de gezinnen tot de middelen van de collectieve sector ongeveer gelijk aan de uitkeringen die zij uit deze sector krijgen. Vroeger lag dat laatste lager dan het eerste. Voorts blijkt dat het gebruik dat de collectieve sector zelf van zijn middelen maakt in de loop van de tijd als een percentage van het nationale inkomen gelijk gebleven is. Ter illustratie is de bedoelde tabel hier opgenomen.

Ook wordt er nog eens op gewezen dat vergroting van de collectieve sector niet noodzakelijkerwijs het draagvlak van de collectieve voorzieningen aantast wanneer deze zelf een productieve functie vervullen. Dat kan ook gelden voor de herverdeling, die een steeds groter deel van de collectieve sector gaat uitmaken. Daarnaast wordt opnieuw betoogd dat de drukverzwaring pas dan aanleiding tot pogingen tot afwenteling gaat geven als zij niet meer past in de preferentieschema's van degenen die de drukverzwaring moeten dragen. Het vermoeden echter dat zich nog steeds pogingen tot afwenteling voordoen wordt bevestigd door de wijze waarop eisen tot verbetering van de arbeidsvoorwaarden worden gepresenteerd en, op een indirecte manier, door de gestegen consumptieneiging waaraan steeds meer wordt toegegeven door middel van het aangaan van leningen.

C. J. van Eijk

Tabel. Herkomst en bestemming van de collectieve middelen, in procenten van het nationaal inkomen a)

	1960, 64	1965, 69	1970, 74	1975, 79
Herkomst				
Collectieve sector b)	0,7	1,0	1,6	1,9
Bedrijven	16,1	17,4	19,0	20,2
Gezinnen d)	22,8	26,8	31,2	35,3
Buitenland	0,2	0,3	1,2	2,3
Totaal	39,8	45,5	52,9	59,8
Bestemming				
Collectieve sector c)	20,0	21,8	22,1	23,4
Bedrijven	4,7	5,4	4,3	4,3
Gezinnen d)	17,1	21,8	27,1	34,8
Buitenland	0,6	0,6	1,3	2,1
Totaal	42,5	49,7	54,8	64,7
Financieringsaldo (transactiebasis)	2,6	4,2	1,9	4,9

- a) Transacties in de lopende sfeer zowel als kapitaaloverdrachten.
 b) Indirecte belastingen op de bestedingen alsmede de werkgeverspremies sociale verzekeringen (excl. premie AOW; AWW).
 c) Consumptie en investeringen.
 d) Incl. levensverzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen.
 Bron: CEP 1979. Den Haag, 1979.

5) Zie *Inkomensverdeling 1973 en vermogensverdeling 1974*, Deel I, Inkomens- en vermogensklassen, tabel E, blz. 39, Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag, 1978.

Vacatures

Functie:

Blz.:

ESB van 11/18 april

Financieel beleidsmedewerker (m/v) voor het bureau Financiële Research van de gemeente Zaanstad te Zaandam	370
Hoofd afdeling wederzijdse bijstand (m/v) voor het Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken te Den Haag	372
Afdelingshoofd (m/v) t.b.v. het Directoraat-Generaal voor Prijzen, Ordening en Regionaal Beleid, Directie Mededinging en Fusies van het Ministerie van Economische Zaken te Den Haag	372
Macro-economisch onderzoeker(ster) voor de afdeling Maatschappelijk Economisch Onderzoek van de Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam	384

Functie:

Blz.:

Econoom welke zal worden belast met de economische en commerciële beleidsvoorbereiding en -uitvoering van de Vereniging de Nederlandse Dagbladers (NDP) te Amsterdam	384
Bijzondere hoogleraar (m/v), leeropdracht: Internationale betrekkingen en ontwikkelingen bij de Stichting Landbouwhogeschoolfonds te Wageningen	II
Econoom (m/v) bij het Economisch-Technologisch Instituut voor Friesland te Leeuwarden	III
Statistisch analisten VVS (m/v) voor de Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam	III
Register-accountant t.b.v. de economische afdeling van Unicena BV (Internationaal stafkantoor van C & A) te Amsterdam	IV

De Britse industriële strategie

DRS. J. K. T. POSTMA*

Structurele problemen in de industrie komen niet alleen in Nederland voor. Ook in het Verenigd Koninkrijk werkt men aan verbetering van de industriële structuur. In onderstaand artikel bespreekt de auteur het institutionele kader, waarin het Engelse sectorstructuurbeleid vorm heeft gekregen. Bovendien komen aan de orde de onderscheiden visies op de toekomst van de industriepolitiek, die leven onder resp. de werkgevers, de werknemers en de politieke partijen.

Een brede strategie

De „industrial strategy” van de Britse regering is nu ruim drie jaar oud. Minister van Financiën Healey heeft onlangs opgemerkt dat dit beleid zal worden voortgezet en dat als uitvloeisel van deze strategie „every department is now reconsidering its policies so that the needs of industry may be given a higher priority”. Aan deze wel zeer algemene uitspraak voegde hij nog toe dat naar zijn inzicht de werkgevers en de vakbeweging — die zich aanvankelijk nogal terughoudend hadden opgesteld — er nu toch van overtuigd zijn, dat een aanpak van de bedrijfstakproblemen door de op tripartite basis samengestelde National Economic Development Council (NEDC) essentieel is voor de dringend gewenste verhoging van de industriële productie.

Een nadere beschouwing leert dat de activiteiten van de Neddy-organisatie (de populaire benaming voor de NEDC) zich nog geheel in de onderzoek- en overlegsfeer afspelen, terwijl de taken op het uitvoerende vlak zeer beperkt zijn. De industriële strategie is zeker niet gericht op de totstandkoming van een z.g. indicatieve planning voor de bedrijfstakken, waarbij de overheid op elkaar afgestemde streefcijfers voor de gewenste groei van de afzonderlijke sectoren aan geeft. In de discussies over de wenselijkheid van een verder gaande sectorstructuurpolitiek spelen de traumatische ervaringen, opgedaan in de jaren zestig, een belangrijke rol. Toen zijn enkele pogingen tot het opstellen van gedetailleerde meerjarenplannen mislukt. Een korte schets daarvan is voor een goed begrip van de huidige discussie onontbeerlijk.

De Britse economische planning

De NEDC is in het begin van de jaren zestig in het leven geroepen door de Conservatieve regering van MacMillan. Ondanks de aanvankelijke tegenstand van de meerderheid van zijn kabinet heeft deze premier in 1961 de oprichting van dit tripartite orgaan doorgezet dat op het eerste gezicht een mengvorm lijkt van onze SER en NEHEM, maar — zoals hierna nog zal blijken — heel duidelijk eigen kenmerken heeft.

Binnen de Conservatieve partij is naast de liberaal-conservatieve groep, die vijandig staat tegenover elke vorm van

planning, een Tory-vleugel te onderscheiden, die aanzienlijk minder vertrouwen heeft in de werking van het marktmechanisme. Het is deze laatste groep die de stoot heeft gegeven tot een nieuw economisch-politiek experiment met de NEDC 1). Het voorstel was duidelijk geïnspireerd door de Franse indicatieve planning die juist in dezelfde tijd door de actieve belangstelling van De Gaulle een nieuwe impuls had gekregen. Van de NEDC gingen naast de leiders van de werkgeversorganisatie Confederation of British Industry (CBI) en van de vakcentrale Trades Union Congress (TUC) ook zes ministers deel uitmaken terwijl het voorzitterschap bij de minister van Financiën kwam te berusten. De NEDC werd belast met het opstellen van een vijfjarenplan. Dit z.g. *Neddy plan* gaf doelstellingen aan voor de middellange termijn, zowel voor de macro-economische ontwikkeling als voor de ontwikkeling van een groot aantal bedrijfstakken.

In 1964 werd door de toen aantredende Labourregering een ministerie van Economische Zaken ingesteld dat de opdracht kreeg een z.g. *National plan* op te stellen, hetgeen tot grote animositeit tussen de Treasury en het nieuwe departement leidde 2). Na enkele jaren verzandde echter het werk aan het *National plan* dat eveneens een vorm van indicatieve meerjarenplanning voor de belangrijkste industriële bedrijfstakken inhield. Het *Neddy plan* en het *National plan* werden algemeen als mislukkingen beschouwd. Zij waren technisch onvolkomen en in haast voorbereid. Beide plannen gingen bovendien uit van een al te optimistische visie op de nationale economische groei. Zij hielden onvoldoende rekening met de structurele moeilijkheden waarmee de Britse economie ook in deze jaren te kampen had. De plannen bevatten daardoor maar weinig gegevens waarop de bedrijven zich goed konden oriënteren 3).

Uiteindelijk bleef er slechts een aantal officiële projecties voor de middellange termijn over. Het Conservatieve kabinet dat van 1970-1974 regeerde zag heel weinig meer in economische planning. Wel kwam een discussie op gang over het industriebeleid die leidde tot de *Industry Act* van 1972, die langs vele wegen een vérgaande steunverlening aan het bedrijfsleven mogelijk maakte en daarom volgens de CBI „an interventionism unprecedented in peacetime” in zich droeg.

De economische planning kreeg opnieuw een flinke impuls, toen het daaropvolgende Labourkabinet zijn z.g. industriële strategie introduceerde. De NEDC werd in november 1975 nieuw leven ingeblazen toen premier Wilson in een vergadering van de Raad een nieuwe industriepolitiek lanceerde als belangrijk instrument voor het overwinnen van de economische moeilijkheden. De NEDC kreeg daarbij een vitale rol toebedeeld als coördinerend orgaan voor de sectorwijze aanpak van de economische politiek.

* De auteur is werkzaam bij het Ministerie van Financiën. De inhoud van het artikel komt uitsluitend voor zijn persoonlijke verantwoording. Het artikel werd afgerond en ingezonden vóórdat bekend werd dat premier Callaghan voor 3 mei a.s. vervroegde verkiezingen zou uitschrijven.

1) A. Budd, *The politics of economic planning*, Glasgow, 1978, blz. 51.

2) M. Shanks, *Planning and politics, the British experience 1960-1976*, Londen, 1977.

3) M. Stewart, *The Jekyll and Hyde years: politics and economic policy since 1964*, Londen, 1977, blz. 49-51.

Economische politiek en industrieel klimaat

Uit de vermelde opmerkingen van minister Healey blijkt dat het begrip industriële strategie in twee betekenissen wordt gehanteerd. Terwijl in enge zin opgevat de term doelt op de specifieke industriepolitiek, moeten wij bij een ruime interpretatie denken aan een algemene bevordering van de industrie met behulp van de macro-economische politiek, voor zover die gericht is op de bevordering van investeringen en economische groei. Dit laatste is niet specifiek voor het Britse beleid daar alle westerse landen deze doelstellingen nastreven.

Verbetering van het industriële klimaat wordt daarbij als een belangrijke factor beschouwd. Ter voorkoming van het verder afbrokkelen van de economische positie van het Verenigd Koninkrijk wordt het gewenst geacht dat de houding van overheid, vakbeweging en publiek ten opzichte van het bedrijfsleven — waarbij in het bijzonder op de industriële sector wordt gedoeld — in gunstige zin verandert. Niet alleen dient elk departement op dit punt zijn beleid opnieuw in beschouwing te nemen en zo nodig aan te passen, daarnaast heeft de Britse regering met nadruk de aandacht van de lagere overheden gevestigd op het feit dat deze met hun plannen en beslissingen evenzeer grote invloed hebben op het industriële klimaat. Aan hen is verzocht spoed te betrachten bij de afhandeling van allerlei procedures, terwijl tevens concreet is gevraagd bij de toekenning van b.v. bouwvergunningen voorrang te geven aan industriële aanvragen 4).

Bij deze industriële strategie in ruime zin speelt eveneens de NEDC een rol. De zes ministers die deel uitmaken van deze Raad kunnen in de maandelijkse vergaderingen hun beleid toelichten en verdedigen. Bovendien verschijnen er van tijd tot tijd andere ministers in de Raad om met de sociale partners te spreken over de relaties tussen hun specifieke werkterrein en de sociaal-economische problematiek. Werkgevers en vakbeweging kunnen zo in een rechtstreekse confrontatie hun suggesties en kritiek kwijt. Ook deze discussies over b.v. de verhouding onderwijs-arbeidsmarkt kunnen invloed hebben op het regeringsbeleid en zij spelen langs deze weg een rol in de industriële strategie.

De betekenis van een en ander mag echter zeker niet worden overschat; het aantal onderwerpen dat de sociale partners tot het werkterrein van de NEDC rekenen is namelijk beperkt. Over de macro-economische politiek en de rol van het loonbeleid daarin worden alleen bilaterale gesprekken gevoerd; tripartite overleg over deze onderwerpen vindt niet plaats.

Hiermee is duidelijk aangegeven dat het effect van deze industriële strategie in ruime zin beperkt is. De loonpolitiek, gericht op het behoud en de aanwas van arbeidsplaatsen werd in december jl. door het parlement ontkracht toen een meerderheid de regering verbood nog langer sancties in de vorm van verlies van overheidsopdrachten of intrekking van subsidies van toepassing te verklaren op ondernemingen die de 5%-norm voor loonsverhogingen overschreden. De daarna volgende troebelen aan het loonfront hebben nog eens duidelijk aangetoond hoe moeilijk in het Verenigd Koninkrijk loononderhandelingen te voeren zijn, waarbij de versplinterde vakbondsstructuur een belangrijke factor vormt. Ook de TUC heeft weinig greep op de zeer talrijke vaak kleine, maar zeer hecht georganiseerde vakbonden.

Industriepolitiek

Naast de algemene economische politiek is er de industriële strategie in de zin van een specifiek industriebeleid. Daarin spelen industriële en regionale subsidieregelingen een belangrijke rol evenals de steunverlening door de in 1975 opgerichte National Enterprise Board. Dit staatsorgaan kan leningen verstrekken maar kan ook deelnemen in het kapitaal van particuliere ondernemingen.

Tot nu toe is het belangrijkste aan de industriële strategie

toe te schrijven concrete resultaat echter het werk van een veertigtal sectorcommissies, waarin vertegenwoordigers van overheid, werkgevers en werknemers in nauw overleg knelpunten in de verschillende bedrijfstakken uit de weg pogen te ruimen door eerst de problemen te analyseren en daarna aanbevelingen te doen voor maatregelen.

De opzet van deze sectorgewijze aanpak van de economische moeilijkheden werd aangekondigd in een witboek *An approach to industrial strategy* (1976) dat na de in november 1975 door de regering aangezwengelde discussie in de NEDC gezamenlijk werd voorbereid door de ministers van Financiën en van Industrie. Veertig sleutelsectoren van de industrie werden geselecteerd voor gedetailleerde studie. Waar al in de bestaande organisatie z.g. economische ontwikkelingscommissies bestonden werden deze onderzoeken onder hun auspiciën uitgevoerd. Waar deze nog niet aanwezig waren werden voor dit doel nieuwe Sector Working Parties (SWP's) gevormd. De nu werkzaam zijnde veertig commissies — waarvan de activiteiten zich beperken tot de particuliere sector — dekken meer dan 40% van de industriële productie, ongeveer 45% van de industriële werkgelegenheid en bijna 50% van de industriële export.

De leden van de commissies worden aangetrokken uit de kringen van managers en vakbondsbestuurders, uit het secretariaat van de NEDC en uit de overheidsdiensten. De ambtelijke leden fungeren zeker niet alleen als waarnemers. Vertegenwoordigers van verschillende departementen, maar vooral van de Treasury en het Department of Industry, vervullen een zeer actieve rol in deze werkgroepen zodat er een duidelijke relatie is met de industriepolitiek van de regering, ook al omdat binnen het overheidsapparaat de werkzaamheden worden gecoördineerd in een interdepartementale commissie voor de industriële strategie. De invloed van de Treasury — in de eerste plaats beheerder van de macro-economische politiek — op het industriebeleid is de laatste twintig jaar nogal wisselend geweest. Er wordt nu naar een betere integratie van de verschillende onderdelen van het economische beleid gestreefd, hetgeen onder meer tot uitdrukking komt in de instelling in 1976 van een afzonderlijke afdeling binnen de Treasury die zich bezighoudt met de industriële strategie 5).

Het werk van de Sector Working Parties concentreert zich tot nu toe op analyse en overleg. Positieve geluiden zijn te horen over de resultaten van de uitwisseling van informatie, van de contacten tussen afnemers en leveranciers over de aanpassing van de producten aan de wensen van de cliënten, van overleg over de invoering van standaardisering van producten. Veel aandacht heeft het onderzoek naar de mogelijkheden van de productie en de toepassing van de micro-elektronica getrokken dat ertoe heeft bijgedragen dat de Britse regering belangrijke bedragen voor steunverlening op dit terrein heeft verstrekt. In een publikatie van de Treasury is betoogd dat vele overheidsmaatregelen al zijn genomen als reactie op wensen en aanbevelingen die zijn geuit in de SWP's, vooral in de fiscale sfeer en met betrekking tot overheidsopdrachten, informatieverschaffing ten aanzien van exportmogelijkheden enz. Niet alleen zijn aanbevelingen gericht aan de overheid, maar ook aan het management en de vakbonden.

Naast positieve zijn er ook kritische geluiden te horen. De werkgeversorganisatie CBI heeft laten weten dat zij bezorgd is dat de ondernemingen te weinig profijt trekken uit het werk van de Sector Working Parties die een aanzienlijke hoeveelheid tijd en energie van het management vragen. Hoewel er geen sprake van is dat de werkgevers zich willen terugtrekken

4) Department of the Environment and Department of Transport, *Local government and the industrial strategy*, joint circular, Londen, 11 juli 1977.

5) *Report of Committee on Policy Optimisation*, c. mnd 7148, Londen 1978, blz. 90.

uit de werkgroepen, wil de CBI zich wel bezinnen op de gevolgde werkwijze.

Na het onderzoek en de discussie moet nu de nadruk komen te liggen op de praktische uitvoering. Vele SWP's hebben ambitieuze streefcijfers vastgesteld voor het uitbreiden van de export en het tegengaan van de importpenetratie in hun bedrijfstak. De jongste rapporten van de SWP's over hun plannen voor de middellange termijn zijn behandeld in een bijeenkomst van de NEDC in februari jl., die vervolgens deze rapporten heeft goedgekeurd en nog eens heeft bevestigd dat de industriële strategie zal worden voortgezet. De SWP's zullen zich nu concentreren op bevordering van produktiviteit en communicatie.

Hoewel de praktische maatregelen gericht op het wegwerken van knelpunten in de bedrijfstakken nu meer accent zullen krijgen, is er weinig te bespeuren van een streven naar een verdergaande bedrijfstakplanning. Zonder twijfel spelen daarbij de eerder geschetste negatieve ervaringen in de jaren zestig een belangrijke rol. Er is geen sprake van een streven naar een z.g. indicatieve planning voor bedrijfstakken. Daarvoor zouden de streefcijfers een door de regering aanvaard consistent geheel moeten vormen dat past in de macro-economische prognoses van de overheid. Wel spelen de macro-prognoses over export, investeringen enz. een rol bij de bedrijfstakstudies van de Sector Working Parties maar het betreft hier niet naar sectoren uitgesplitste cijfers. Deze worden wel door de Treasury opgesteld maar niet gepubliceerd en evenmin aan de NEDC ter beschikking gesteld 6).

Andere elementen van de strategie

In de eerste fase van de industriële strategie is ook sterk gedacht aan het tot stand komen van z.g. planningsovereenkomsten tussen staat en onderneming. Het streven naar deze overeenkomsten werd — naar aanleiding van een belofte in het verkiezingsmanifest van de Labourpartij — geïntroduceerd in het witboek *The regeneration of British industry* van augustus 1974. Het werd door de toenmalige minister van Industrie, Wedgwood Benn, aangekondigd als een nieuwe vorm van samenwerking tussen de overheid en de leidende industriële ondernemingen. Het voornemen was „a series of consultations” met deze ondernemingen te houden die zouden moeten resulteren in afspraken over plannen voor de volgende drie jaren. Deze afspraken zouden voor de betrokken ondernemingen niet bindend zijn; de vrijheid van ondernemingen op veranderingen in de markt te reageren, in het bijzonder wanneer ze sterke concurrentie ondervinden van buitenlandse bedrijven, zou niet worden aangetast. De besprekingen zouden alleen op strategische aangelegenheden betrekking hebben (investerings, prijsbeleid, produktiviteit, werkgelegenheid, produktontwikkeling, export, belangen van consumenten enz.).

Het streven naar planningsovereenkomsten — er zijner nog slechts twee tot stand gekomen — is op felle tegenwerking van de werkgevers gestuit. Door de vakbeweging wordt gesteld dat in het ambtelijk apparaat onvoldoende deskundigheid aanwezig zou zijn om van start te kunnen gaan met planningsovereenkomsten. Binnen de Labourpartij is er verschil van mening over de wenselijkheid van planningsovereenkomsten. Minister Wedgwood Benn, de voornaamste pleitbezorger van deze politiek, is een aantal jaren geleden overgeplaatst van het departement voor Industrie naar het politiek minder kwetsbare ministerie van Energie. Nu met nieuwe verkiezingen in aantocht is met name over de planningsovereenkomsten opnieuw de strijd ontbrand.

In hetzelfde witboek van augustus 1974 *The regeneration of British industry* werd een voorstel gelanceerd tot oprichting van de National Enterprise Board die zou kunnen deelnemen — in sommige gevallen met 100% — in het kapitaal van particuliere ondernemingen of in bedrijfstakken als dit nodig zou zijn voor de bevordering van de investeringen,

de export of andere nationale doelstellingen. Hoewel het tegendeel was bepleit door de linkervleugel van de Labourpartij, werd beslist dat de NEB in beginsel volgens commerciële criteria zou moeten werken, terwijl de Board slechts een meerderheidsdeelneming zou kunnen nemen met instemming van de betrokken onderneming. De NEB gebruikt voor zijn besluitvorming onder meer de studies van de SWP's. Zo heeft de Board — mede op basis van een dergelijk onderzoek — £ 50 mln. geïnvesteerd in een nieuwe Britse onderneming die zich gaat toeleggen op de productie van micro-elektronica.

Toekomst

De NEDC zal een eventuele kabinetswisseling vermoedelijk wel overleven. De Conservatieven hebben immers destijds de Raad opgericht en Labour heeft deze instelling laten bestaan en zelf op een bepaald moment nieuw leven ingeblazen. Vanuit werkgeverskringen en vanuit de Conservatieve Partij zijn wel voorstellen gelanceerd voor een verbreding van de vertegenwoordiging. Bovendien zou in deze gedachtegang de advisering zich moeten uitstrekken tot het voorbereidend stadium van de sociaal-economische wetgeving in zijn algemeenheid.

Wat de industriële strategie betreft is de kritiek van de CBI hierboven al geschetst. Politiek zal de industriële strategie in dit verkiezingsjaar van twee kanten onder vuur worden genomen. In de eerste plaats is er de kritiek van degenen die menen dat de overheid zich in het geheel niet, of in elk geval veel minder, met het reilen en zeilen van het economische proces zou moeten bemoeien. Daartegenover staat de aanval van degenen, die „de corporatieve staat, belichaamd in de NEDC niet alleen ondemocratisch maar ook ineffectief achten”. Deze critici uit de linkervleugel van Labour voelen meer voor een samenstel van bindende planningsovereenkomsten die rechtstreeks tussen de staatsinstellingen en individuele ondernemingen worden afgesloten. Zij willen tegelijkertijd de werknemers in het bedrijf, zonder tussenkomst van de vakbonden, bij het aangaan van deze overeenkomsten betrekken waarbij dan rekening dient te worden gehouden met vérgaande eisen ten aanzien van het behoud van arbeidsplaatsen. De planningsovereenkomsten zouden voor een honderdtal belangrijke ondernemingen wettelijk moeten kunnen worden afgedwongen.

Een afzonderlijk onderwerp van politieke strijd is de National Enterprise Board. De Conservatieven wijzen op mislukte acties van dit staatsorgaan en voeren een campagne om de boeken van het bedrijf te openen voor een parlementscommissie. De linkervleugel van Labour wil daarentegen een sterke uitbreiding van de bevoegdheden van de NEB. De financiering ervan zou moeten plaatsvinden uit de opbrengsten van de Noordzee-olie.

Conclusie

Hoewel de industriële strategie meer is dan een politieke slogan moet de betekenis ervan op dit moment zeker niet worden overschat. Het concrete resultaat is beperkt gebleven tot het werk van veertig sectorcommissies die hun activiteiten uitvoeren in de sfeer van onderzoek en overleg onder de paraplu van de National Economic Development Council. Er wordt wél gestreefd naar een betere integratie van het macro-economische beleid en de verschillende onderdelen van de industriële strategie, echter niet naar een sectorgewijze indicatieve planning.

J. K. T. Postma

6) D. Liggins, What can we learn from French planning, *Lloyds Bank Review*, april 1976, blz. 10.

De kloof tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

DRS. F. C. VALKENBURG*
DRS. A. M. C. VISSERS*

De aansluitingsproblematiek tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt staat in het brandpunt van de belangstelling. In dit artikel worden vanuit de institutionele theorie van de arbeidsmarkt enige achtergronden van dit vraagstuk belicht. De auteurs proberen tevens aan te geven in welke richting oplossingen voor de problemen moeten worden gezocht. Van bespreking van dit vraagstuk in het georganiseerd overleg tussen werkgevers en werknemers zonder dat bindende afspraken kunnen worden gemaakt verwachten zij op korte termijn niet veel resultaat.

Inleiding

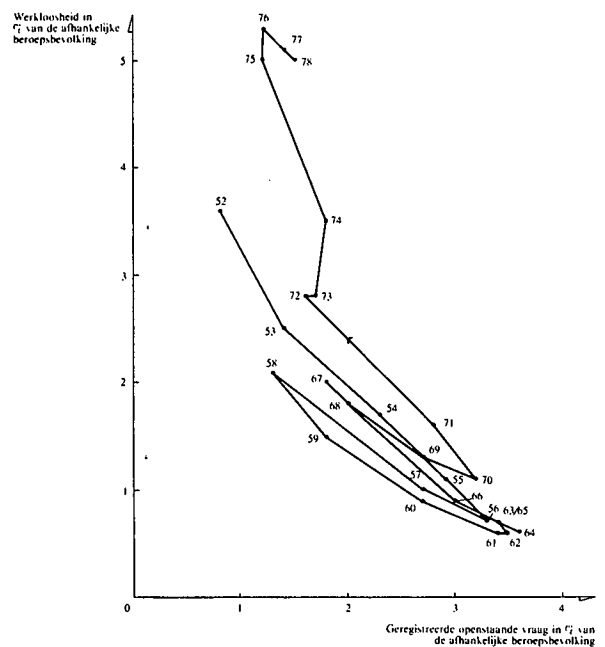
Er zijn weinig onderwerpen waarover de laatste tijd zo'n gestage stroom van krantenberichten verschijnt als over de aansluitingsproblematiek tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Als indicatie voor de omvang van de aansluitingsproblematiek wordt in het algemeen gewezen op het aantal openstaande arbeidsplaatsen t.o.v. de omvang van de werkloosheid. De strekking van deze vergelijking is dan meestal dat het toch niet mogelijk zou moeten zijn, dat er bij ca. 210.000 bij arbeidsbureaus ingeschreven werkzoekenden nog sprake is van omstreeks 100.000 openstaande arbeidsplaatsen. Hoe reëel is dit verwijt?

In dit artikel zullen wij enige achtergronden van de aansluitingsproblematiek op de arbeidsmarkt belichten. Daartoe kijken wij eerst naar de ontwikkeling van het aantal geregistreerde werklozen en het aantal openstaande aanvragen van werkgevers (zie figuur).

Op de eerste plaats kunnen we dan opmerken dat de omvang van de geregistreerde openstaande vraag in 1970 aanzienlijk groter was dan in de jaren daarna. Dit, terwijl sedert 1976 de aandacht voor het registreren van de openstaande vraag zowel bij de overheid als bij de werkgevers (soms via de cao hiertoe verplicht) is toegenomen. Als wij de geregistreerde openstaande vraag voor dit registratie-effect zouden corrigeren, dan zou zelfs gesteld kunnen worden dat het aantal openstaande arbeidsplaatsen sinds het begin van de jaren vijftig nooit zo laag is geweest als juist de laatste jaren.

Op de tweede plaats valt op dat tot 1972 een daling van de werkloosheid steeds gepaard ging met een stijging van het aantal vacatures en omgekeerd. Door de jaren heen is een zelfde aantal vacatures wel met een steeds grotere werkloosheid gepaard gegaan. Sedert 1973 is dit in zeer sterke mate het geval geweest. Het Ministerie van Sociale Zaken schrijft dit in haar *Jaarverslag arbeidsmarkt 1978* toe aan een toename van marktperfectionies (bestaande uit de frictievraag en de kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod). De omvang van de frictiewerkloosheid wordt door het

Figuur. Werkloosheid en geregistreerde openstaande vraag, in procenten van de afhankelijke beroepsbevolking

Bron: Ministerie van Sociale Zaken, *Jaarverslag arbeidsmarkt 1978*, blz. 33.

Ministerie voor 1978 op ongeveer 50.000 manjaren geschat, de werkloosheid vanwege kwalitatieve discrepanties eveneens op 50.000 manjaren. De resterende 100.000 manjaren zouden aan een te kort schieten van de vraag moeten worden toegeschreven.

In het vervolg van dit artikel zullen wij ons met name bezighouden met de achterliggende oorzaken van het ontstaan van marktonvolkomenheden. Daarbij zullen wij niet zozeer op het ontstaan van frictiewerkloosheid en frictievraag ingaan, als wel op het ontstaan van kwalitatieve discrepanties op de arbeidsmarkt. In de recente discussies over de aansluitingsproblematiek staan immers deze in omvang snel toegenomen kwalitatieve discrepanties centraal.

Vanuit de bekende arbeidsmarkttheorieën kunnen slechts partiële verklaringen voor de problemen bij de aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt aangereikt worden. In dit artikel zullen wij een aantal achtergronden vooral vanuit de institutionele theorie belichten. Achtereenvolgens gaan we in op de „vernietiging van vakbekwaamheid”, het „niet aansluiten van onderwijs en arbeidsmarkt” en het „aannamebeleid van werkgevers”. Vervolgens bespreken we

* Medewerkers van de sectie „arbeid en bedrijf” van het IVA, Instituut voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Hogeschool Tilburg.

enkele mogelijke oplossingen voor de aansluitingsproblematiek en de realiseringmogelijkheden ervan.

Ontstaan van kwalitatieve discrepanties

Vernietiging van vakbekwaamheid

Een aantal factoren m.b.t. de aansluitingsproblematiek is het resultaat van ontwikkelingen die in de jaren zestig op gang zijn gebracht. De Nederlandse economie maakte een sterke groei door, de vraag naar arbeid overtrof het aanbod en de *technische ontwikkeling* schreed voort. De bedrijven schakelden over op een, in technisch opzicht, steeds ingewikkelder productieproces waarbij schaalvergroting noodzakelijk was om economisch te kunnen produceren. Om in de krappe arbeidsmarktsituatie van de jaren zestig aan de grotere vraag naar arbeid te kunnen voldoen, voerden vooral de wat grotere bedrijven een beleid om hun personeel d.m.v. hoge lonen en promotiemogelijkheden aan het eigen bedrijf te binden. Hiermee werd het ook voor vaklieden aantrekkelijk de stap naar minder ambachtelijke functies te zetten.

Met name in de wat grotere bedrijven ontstonden interne markten met een specifieke functiehierarchie. De werknemers kwamen veelal via „intrede-poorten” het bedrijf binnen en konden via „job ladders” opklimmen. De opleiding van de werknemers geschiedde meestal binnen het bedrijf, soms via bedrijfsscholing, maar meestal tijdens het werk („on-the-job”). De werknemers bouwden hierdoor een sterk bedrijfsspecifieke kennis op, die voor andere bedrijven vaak van minder waarde was ¹⁾. Echter, niet alleen de uitwisselbaarheid van werknemers tussen bedrijven nam af, ook binnen bedrijven was dit het geval. Door de vereiste technische kennis en de starheid van de functiehierarchie werd het steeds moeilijker om van functie te veranderen en meer „brede” ervaringskennis op te doen. De mobiliteit, zowel intern als extern van deze groep werknemers, nam hierdoor af.

In de tijd gezien kunnen we waarnemen dat vanwege de technische ontwikkeling de *werkgelegenheidsstructuur* een continu veranderingsproces ondergaat: aan de ene kant nieuwe industrieën en nieuwe technieken die leiden tot nieuwe arbeidsplaatsen en nieuwe beroepen en aan de andere kant industrieën die verdwijnen en productieprocessen die veranderen en leiden tot het wegvallen van arbeidsplaatsen en tot het uitsterven van beroepen. De zich wijzigende internationale arbeidsverdeling is hierbij van groot belang. Tot dusverre was er in dit opzicht sprake van een vrij traag verloopend proces, maar daar lijkt inmiddels verandering in te zijn gekomen. Niet alleen verloopt de afbouw van de zwakke bedrijfstakken, zoals b.v. de textielindustrie, sneller dan werd aangenomen, maar er zijn ook voorbeelden te noemen van bedrijfstakken die tot voor kort als solide werden gekenschetst en die nu als gevolg van een internationale overcapaciteit sterk moeten worden gesaneerd. De bekendste voorbeelden hiervan zijn de staalindustrie en de scheepsbouw.

In tijden van hoge werkloosheid zien we bovendien dat de vrijwillige mobiliteit van werknemers afneemt. Werknemers hebben de neiging het zekere voor het onzekere te nemen en te „blijven zitten waar ze zitten”. Het gevaar bestaat dat hierdoor het aantal mutaties op de arbeidsmarkt grotendeels beperkt blijft tot uitbreidingsplaatsen in de bedrijven en plaatsen die vrijkomen indien personen van de arbeidsmarkt verdwijnen. Deze situatie is funest voor het goed functioneren van de ambachtelijke deelmarkten. Naarmate de totale mobiliteit op een deelmarkt geringer is, wordt het voor individuele vaklieden moeilijker om van baan te veranderen en wordt het voor bedrijven moeilijker om snel in een openstaande vacature te voorzien.

Tevens zullen in tijden van sombere werkgelegenheidsperspectieven veel werknemers de kans op een baan met meer

werkzekerheid met beide handen aangrijpen, om de confrontatie met plotselinge massa-ontslagen te ontlopen. De kans bestaat dan dat b.v. vaklieden bij de overgang naar sterkere sectoren in de economie hun meer algemeen toepasbare kennis verruilen voor meer bedrijfsspecifieke kennis.

Het bekendste voorbeeld waarbij veel vakkennis verloren is gegaan, betreft de bouwnijverheid. In de jaren zestig is deze bedrijfstak voor een belangrijk deel overgeschakeld op ongeschoolde werknemers als gevolg van een zich wijzigend bouwproces (systeembouw). Momenteel ondervindt men de nadelen van dit beleid, omdat weer meer vaklieden gewenst zijn, door meer variëteit in de nieuwbouw en meer onderhoud en verbouwsectoren. Deze zijn juist sterk afhankelijk van vaklieden. Dit voorbeeld behoeft echter niet tot de bouwnijverheid beperkt te blijven: in zijn algemeenheid kan worden gesteld dat er meer vakkennis verloren gaat naarmate de economie sneller van productiepakket verandert.

Opleiding en arbeidsmarkt

De aansluitingsproblematiek tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt wordt vaak toegeschreven aan het onderling niet voldoende afgestemd zijn van de vooropleiding en de vereiste kennis die op de arbeidsmarkt wordt gevraagd. We kunnen opleiding opvatten als een investering, die later nut moet afwerpen („human capital”-theorie). Werknemers zijn er zeer op gespist in een baan terecht te komen waarin de kennis ten nutte en te gelde kan worden gemaakt. Daarnaast moet het werk zo prettig mogelijk zijn. De grote toeloop van jongeren in de afgelopen jaren tot het algemeen vormend onderwijs is mede uit deze factoren te verklaren. De industriële werkgelegenheid biedt relatief veel werk met inconveniënten en bevindt zich hierdoor in een nadelige positie in vergelijking met andere sectoren.

Als verder blijkt dat veel industriële bedrijven moeten sluiten, terwijl er juist arbeidsplaatsen bij komen in de handel en in de dienstverlening, is het niet vreemd dat jongeren voor een algemeen vormende opleiding kiezen. Momenteel is er echter juist weer een overschot aan de laatste categorie jongeren en een tekort aan technisch geschoold personeel. Het zal evenwel ten minste enige jaren duren voordat jongeren op deze nieuwe situatie hebben ingespeeld. Als ze er al op inspelen, want het relatief slechte imago dat de industriële werkgelegenheid in het algemeen en sommige bedrijfstakken in het bijzonder hebben opgebouwd, kan nog lang blijven voortleven, al is de situatie in de praktijk reeds verbeterd.

Selectiecriteria aan werkgeverszijde

De idee van opleiding als investering voor de toekomst geldt ook voor werkgevers. Als in een vacature moet worden voorzien, stellen werkgevers zeer gerichte eisen t.a.v. gewenste vooropleiding en ervaring. Als daar niet aan kan worden voldaan blijven de functies vaak gedurende aanzienlijke tijd onbezet. M.a.w. doordat opleiding door werknemers als een persoonlijke investering en door werkgevers als een investeringsgoed wordt gezien, is arbeid minder breed inzetbaar geworden.

Werkgevers hanteren bovendien vrij stringente normen omtrent welke groepen in principe wel en welke niet in aanmerking komen voor een bepaalde functie. Er bestaan sterke aanwijzingen ²⁾ dat de werkgevers selectiever zijn geworden bij de recruitering van werknemers. Ten dele valt dit te verklaren door de concurrentieslag waarin vele bedrijven verkeren en die hen noodzaakt financiële risico's zoveel mogelijk te vermijden. De slechts geringe daling van het

1) Zie voor een uitvoerige bespreking: F. Valkenburg, A. Vissers, *Theorie van de dubbele arbeidsmarkt*, IVA, Tilburg, 1978.

2) E. Koopmans, A. van Buchem, Th. Schepens en J. van Wezel, *Onderzoek onder werklozen*, deel I, samenvatting, IVA, Tilburg, 1976, blz. 46.

aantal openstaande vacatures sedert 1973 ondanks de sterke toename van de werkloosheid, moet volgens het Ministerie van Sociale Zaken dan ook o.a. het gevolg zijn van het veranderde selectiegedrag van werkgevers: „De weinig rooskleurige vooruitzichten maken werkgevers voorzichtiger bij het aantrekken van nieuw personeel” 3). Omdat het (juridisch) erg moeilijk is voor een werkgever om een dienstbetrekking te beëindigen, zal een werkgever vooral personen willen aantrekken die tot groepen behoren die in het verleden bewezen hebben over een stabiel arbeidsmarktgedrag te beschikken. Zeker in tijden van hoge werkloosheid zal de werkgever de neiging hebben zijn selectiecriteria op te schroeven.

Hoewel het op zich wel begrijpelijk is dat de werkgever bij het aannemen van personeel tracht zijn financiële risico's zo klein mogelijk te houden, kan het relatief hoge aantal openstaande vacatures erop wijzen, dat een politiek om gehele categorieën werknemers z.g. zwakke arbeidsmarktgroepen ongeacht hun persoonlijke prestaties voor (stabiele) banen uit te sluiten, minder verstandig is; te meer omdat arbeid toch al minder breed inzetbaar geworden is. Dit nog afgezien van het feit dat een dergelijk selectief aanname-beleid een ontoelaatbare sociale ongelijkheid in de hand zou werken.

Wij zullen voor een aantal typisch zwakke arbeidsmarktgroepen in het kort nagaan waarom ze voor werkgevers, die een stabiele baan met een opleiding binnen het bedrijf hebben aan te bieden, minder aantrekkelijk zouden kunnen zijn. Achtereenvolgens behandelen we: vrouwen, bewoners van en als minder gunstig bekend staande buurt, buitenlandse werknemers, jeugdige werknemers en oudere werknemers.

Veel vrouwen verblijven slechts tijdelijk op de arbeidsmarkt en verdwijnen — eventueel voor korte tijd — als ze gaan trouwen of kinderen krijgen. Omdat werkgevers voor hun betere banen in het algemeen werknemers zoeken, waarvan mag worden aangenomen dat ze lang in dienst blijven, lopen vrouwelijke werknemers de kans alleen te worden aangehouden voor de functies zonder promotiemogelijkheden. Veel vrouwen nemen genoegen met deze situatie, zeker als ze toch maar voor korte tijd werkzaam zijn. Te zamen met het rolpatroon — het referentiepunt voor vrouwen ligt vooral in huis en voor mannen op hun werk — wordt het beeld gevormd dat geen enkele vrouw hogerop wil, terwijl er wel degelijk een grote groep is die langer op de arbeidsmarkt verblijft en die wel in aanmerking wil komen voor een baan met interne scholings- en promotiemogelijkheden 4).

Als tweede zwakke arbeidsmarktgroep noemen we de *bewoners van als minder gunstig bekend staande buurten*. De leefsituatie in b.v. de oude stadsbuurten verschilt door de grote aantallen buitenlanders, bejaarden, WAO-ers, studenten enz. sterk van de leefsituatie in b.v. de buitenwijken. Het gedrag van de bewoners van de oude stadsbuurten en hun opvattingen over werken en werkloosheid wijken nogal eens af van wat men over het algemeen als gebruikelijk bestempelt. Werkgevers die goede, stabiele banen hebben aan te bieden zullen minder snel geneigd zijn bewoners uit deze buurten aan te nemen. Dit oordeel van de werkgever blijft niet beperkt tot werknemers uit oude wijken van grote steden; in elke stad of dorp zijn wel enkele buurten of straten aan te wijzen die als minder gunstig bekend staan. Ongeacht of de man of vrouw een bepaalde opleiding heeft gevolgd, kan worden gesteld dat het woonadres medebepalend is voor de positie op de arbeidsmarkt 5).

De derde zwakke arbeidsmarktgroep is die van de *buitenlandse werknemers*. Door de krappe arbeidsmarktsituatie in de jaren zestig konden de Nederlandse werknemers het zich permitteren banen met veel inconvenianten te weigeren. Voor deze banen werden buitenlandse werknemers aangetrokken die minder moeite hadden dit weinig aantrekkelijke en statusarme werk te aanvaarden. Het relatief hoge loon en de tijdelijkheid van hun verblijf in Nederland maakten dat ze zich in hun benarde positie schikten. Doordat de buitenlandse werknemers in het algemeen alleen werden (en worden) ingezet in banen met veel inconvenianten is het beeld ontstaan dat er

maar weinig buitenlandse werknemers in staat zouden zijn om geschikt werk te verrichten.

Als laatste zwakke arbeidsmarktgroepen noemen we de *jongeren* en de *ouderen*. Jongeren zijn voor werkgevers die een stabiele baan hebben aan te bieden vaak minder interessant. Naast het feit dat hun vooropleiding dikwijls niet aansluit bij het vereiste kennisniveau van de functie, voelen jongeren zich niet altijd aangetrokken tot een stabiele baan. Tijdens hun eerste arbeidsmarktjaren hebben veel jongeren de neiging veelvuldig van werkgever te veranderen. Het verlangen naar stabiliteit komt vaak pas nadat ze in het huwelijk zijn getreden. Zoals al eerder is opgemerkt worden in de visie van de werkgevers alleen die personen geschikt geacht voor stabiele banen met promotiemogelijkheden waarvan mag worden verwacht dat ze langere tijd de aangeboden functie zullen vervullen.

Oudere werknemers zijn vanwege andere redenen minder geschikt voor een werkgever. Behalve vanwege het feit dat de oudere werknemer nog maar relatief kort aan het arbeidsproces zal deelnemen, is hij vaak relatief duur voor de nieuwe werkgever. Dit kan o.a. komen doordat eventuele bedrijfs-specifieke kennis die de oudere werknemer bezit (en beloond wil zien) voor de nieuwe werkgever van weinig waarde hoeft te zijn, zodat de kans bestaat dat de financiële eisen van de oudere werknemer te hoog zullen uitvallen 6).

De selectiecriteria van werkgevers blijven natuurlijk niet tot de eerder genoemde beperkt. In het rijtje geslacht, woonmilieu, nationaliteit en leeftijd past ook de factor huidskleur. De discriminatie ten aanzien van niet-blanken is een alom bekend gegeven. Andere selectiecriteria waar we al op hebben gewezen zijn opleiding en ervaringskennis. Verder kunnen we — zonder de pretentie te hebben volledig te zijn — nog noemen: lichamelijke gesteldheid, burgerlijke staat, hobby's, politieke gerichtheid, gewenste arbeidsduur en, last but not least, het arbeidsverleden van de sollicitant. Personen met een instabiel arbeidsverleden, (die vaak van werkgever zijn veranderd) of personen die langdurig werkloos zijn, lopen een verhoogd risico bij werkgevers (bij voorbaat) af te vallen als zijnde onbetrouwbaar of onbekwaam.

Verder moet nog worden opgemerkt dat niet alleen werkgevers selectiecriteria hanteren bij de recrutering van personeel. Ook werknemers die reeds binnen het bedrijf werkzaam zijn, gaan selectief te werk bij de vraag welke personen zij liever niet en welke personen zij wel als collega wensen. De werknemers hebben hierbij een vrij sterke troef in handen omdat zij meestal zelf de opleiding („on-the-job”) van de nieuwe medewerkers moeten verzorgen. De werkgever zal dan ook serieus rekening houden met de wensen van het aanwezige personeelsbestand. Naarmate de groep waarmee men werkt kleiner is, worden de persoonlijke verhoudingen belangrijker en zal men eerder iemand wensen die qua opvattingen en/of leeftijd aansluit bij de rest van de groep. Omdat factoren als gedrag of opvattingen moeilijk in een sollicitatiegesprek te toetsen zijn, zullen ook de werknemers snel geneigd zijn criteria zoals woonmilieu, huidskleur, nationaliteit enz. mee te laten tellen.

Een eenvoudig rekenvoorbeeld

Stel een werkgever heeft een stabiele baan met promotiemogelijkheden aan te bieden waarvoor hij iemand zoekt die

3) Ministerie van Sociale Zaken, *Jaarverslag arbeidsmarkt 1978*, blz. 32.

4) F. Valkenburg, A. Vissers, op. cit., blz. 169, 170.

5) F. Valkenburg, A. Vissers, op. cit., blz. 10 e.v.

6) Uit het onderzoek „moeilijk vervulbare vacatures” bleek dat de meeste werkgevers, minimum en/of maximum leeftijdsgrenzen aan hun sollicitanten stellen. Zie J. Joosten e.a., *Moeilijk vervulbare vacatures*, Den Haag, 1979.

lang in dienst blijft. In december 1978 waren er 220.000 werklozen. Uit hoeveel personen kan hij kiezen? Op basis van het voorafgaande en op grond van „statistische discriminatie” komen de volgende groepen minder snel voor een stabiele baan in aanmerking:

- vrouwen: 74.500;
- jongeren (< 25 jaar): 49.000 (alleen mannen);
- ouderen (> 50 jaar): 18.500 (alleen mannen);
- buitenlandse werknemers: ca. 8.000 (alleen mannen vanaf 25 jaar);
- bewoners van als ongunstig bekend staande buurten en straten plus kleurlingen: ca. 25.000 (schatting; gecorrigeerd voor dubbelstellingen).

Dit zijn in totaal 175.000 personen (van de 220.000) die een geringere kans hebben om voor een stabiele baan in aanmerking te komen. Hoeveel van de resterende werklozen door de zeef komen (op basis van regio, ervaring, werkverleden, lichamelijke of geestelijke gesteldheid enz.) is niet bekend en niet zo belangrijk, omdat wij met dit, enigszins gestyleerde, rekenvoorbeeld slechts willen aangeven dat er nogal wat personen zijn die voor bepaalde functies niet in aanmerking dreigen te komen, nog afgezien van de wensen van de sollicitanten zelf.

Oplossingen voor de aansluitingsproblematiek

We hebben ons in dit artikel vooral gericht op de kwalitatieve discrepanties tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Voordat we ingaan op mogelijke oplossingen voor deze kwalitatieve discrepanties, plaatsen we eerst enige kanttekeningen bij de twee andere oorzaken van de aansluitingsproblematiek: de tekortschietende vraag naar arbeid en de frictiewerkloosheid.

Het Ministerie van Sociale Zaken schat in haar *Jaarverslag arbeidsmarkt 1978* dat ongeveer de helft van de werkloosheid is toe te schrijven aan een *tekortschietende vraag naar arbeid*. Een effectieve manier om de werkloosheid te bestrijden lijkt daarom een stimulering van de vraag naar arbeid. Het Ministerie draagt hiertoe bij door werkgelegenheidsverruimende maatregelen. Deze worden traditioneel vooral in de bouwrijverheid toegepast (aanvullende werken). Bij de huidige krappe arbeidsmarkt in de bouw kan dit echter tot een groter aantal openstaande vacatures in de „vrije sector” leiden. Het lijkt daarom beter de maatregelen meer op andere sectoren en beroepen te richten, waar het aantal werklozen de openstaande vraag nog overtreft.

Behalve door uitbreiding van de vraag kan de werkloosheid ook worden aangepakt door de *frictiewerkloosheid* in te dammen. Als de tijd die een werkloze resp. een werkgever nodig heeft om een passende baan resp. werknemer te vinden, kan worden bekort, leidt dit zowel tot een geringere werkloosheid als tot een geringere openstaande vraag; het mes snijdt aan twee kanten. Daarom is het zeker de moeite waard om in deze richting verbeteringen te zoeken. Met de instelling van vacaturebanken bij GAB's, de inschakeling van de radio en de televisie (Hier-en-nu-experiment) wordt deze weg reeds ingeslagen. Van de kant van de bedrijven, inclusief de overheid, zou een tijdige signalering van toekomstige vacatures en een meer voortvarende aanpak van de vaak slepende sollicitatieprocedures mogen worden verwacht. Zolang er sprake is van een open markt waar vragers en aanbieders tijd nodig hebben om elkaar te vinden, zal er uiteraard wel een zekere frictiewerkloosheid en dus openstaande vraag, blijven bestaan.

Voorwaarde voor een dergelijke beperking van de frictietijd is, dat de banen waarvoor werkgevers mensen vragen en de arbeid die werknemers aanbieden bij elkaar passen. In het eerste deel van dit artikel hebben wij gezien dat op dit punt de problemen groter lijken te worden. Als belangrijkste oorzaken hiervoor hebben wij gewezen op de vernietiging van traditionele ambachtelijke beroepen die in het recente ver-

den plaatsvond, op de relatieve immobiliteit van werknemers met een bepaalde opleiding en ervaring en op het selectieve-aannamebeleid dat bedrijven in toenemende mate voeren. Deze ontwikkelingen leiden ertoe dat a. de gewenste vaklieden momenteel in onvoldoende mate aanwezig zijn; b. een snelle aanpassing van het aanbod aan de vraag wordt belemmerd en c. bepaalde categorieën van werknemers tot op zekere hoogte buiten het allocatieproces worden gesloten.

Vakbekwaamheid en scholing

Als oorzaak voor het ontstaan van kwalitatieve discrepanties hebben we genoemd de gebrekkige onderlinge afstemming van de aangeboden opleiding en de gevraagde kennis. De overheid probeert aan deze gebrekkige afstemming iets te doen door middel van een scholingsbeleid en door plaatsingsbevorderende maatregelen toe te passen. Her- en bijscholing zijn inderdaad instrumenten die het mogelijk maken het bestand van vaklieden en andere geschoolden weer aan te vullen. Dit leidt echter alleen dan tot een daling van zowel de werkloosheid als de openstaande vraag als deze (op) nieuw geschoolden snel in een baan kunnen worden geplaatst. Als dat niet het geval is dan is het resultaat een hoger, of in een andere richting geschoold maar qua omvang gelijkgebleven, bestand van werklozen. De gevolgde scholing kan dan zelfs tot een grotere immobiliteit van de betrokken werknemers leiden. Om deze reden achten wij het noodzakelijk dat reeds vóór scholingsmaatregelen worden toegepast, een zekere werkgelegenheidsgarantie voor de periode erna wordt gegeven.

Bij de meeste scholingsmaatregelen op dit moment is dit niet het geval. Een uitzondering hierop vormt de Bijdrage-regeling scholing in samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven (SOB), waarbij de werknemer een normaal dienstverband heeft. Deze scholingsmaatregel maakt het bovendien mogelijk ook groepen van werknemers die met ontslag worden bedreigd voor werkloosheid te behoeden. Omdat de opleiding van de werknemers binnen het bedrijf plaatsvindt, bestaat er ook een betere mogelijkheid de eisen voor de toekomstige baan en de voorkeur van werknemers op elkaar af te stemmen. Hierin is echter ook een bezwaar van deze scholingsmaatregel gelegen. Wij hebben immers in het voorgaande geconstateerd dat de externe marktpositie van werknemers (de plaatsingsmogelijkheid in andere bedrijven) door zeer bedrijfsspecifieke opleiding en ervaring kan worden verzwakt. Dit bezwaar zou ons inziens voor een deel kunnen worden ondervangen wanneer de scholing meer op bedrijfstakniveau dan op bedrijfsniveau georganiseerd zou worden. Dit betekent dat niet zozeer de inzetbaarheid van een werknemer binnen een specifieke functie in een bepaald bedrijf zou moeten worden vergroot, als wel de inzetbaarheid in bepaalde typen van functies binnen een bedrijfstak. Bovendien zal een dergelijk scholingssysteem des te beter functioneren naarmate het in meer bedrijfstakken, als een continu proces, van de grond zou komen. Hierdoor wordt het immers mogelijk de afbouw van bepaalde sectoren, beroepen en functies ook voor de factor arbeid meer systematisch af te stemmen op nieuwe sectoren, beroepen en functies. De kosten en de organisatie van een dergelijk systeem zouden bij voorkeur zo min mogelijk op de individuele werkgevers en individuele werknemers die van de regeling gebruik maken, moeten drukken. Dit om te bereiken dat ook kleinere bedrijven en zwakkere groepen werknemers op de arbeidsmarkt van de regeling kunnen profiteren. Wat dit laatste betreft zou eventueel kunnen worden overwogen globale normen vast te stellen omtrent het aantal toepassingen in bedrijven van verschillende grootteklassen en bij verschillende groepen van werknemers, zoals ouderen, vrouwen, kleurlingen enz. Het zal duidelijk zijn dat in een dergelijke opzet niet alleen een beroep moet worden gedaan op de samenwerking tussen overheid, bedrijven en vakbonden, maar ook op de samenwerking tussen bedrijven onderling binnen een bedrijfstak.

De betrekkelijk geringe mobiliteit van werknemers moet, zoals wij gezien hebben, voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan het feit dat werknemers hun aspiraties vooral op de gevolgde opleiding baseren. Terecht wordt o.i. de laatste tijd steeds meer ter discussie gesteld of het wel zo reëel is dat iemand met een vrij algemene vooropleiding zonder verdere bedrijfservaring recht kan doen gelden op een bepaald functie- en loonniveau 7). Wij bepleiten uiteraard in principe een zo goed mogelijke aansluiting qua functieniveau bij de gevolgde vooropleiding. Onze bezwaren richten zich echter tegen de soms zeer strikte eisen die werknemers op een dergelijke vooropleiding baseren. Overigens dragen ook werkgevers aan deze problematiek bij door de nauwe opleidingseisen die zij bij het aannemen van nieuw personeel stellen en door de directe koppeling tussen opleidings-, functie- en loonniveau, die binnen de bedrijven in het algemeen wordt gelegd.

De immobiliteit van werknemers kan, zoals gesteld, ook worden toegeschreven aan het ontstaan van interne arbeidsmarkten binnen bedrijven. Op basis van een jarenlang dienstverband en op basis van bedrijfsspecifieke ervaring bouwen werknemers vaak loonclaims op die buiten het eigen bedrijf niet kunnen worden gerealiseerd. Dit draagt weer bij tot een langer dienstverband. Indien men werkloos wordt is het dikwijls moeilijk een passende baan te vinden en liggen in eventuele andere banen de lonen vaak op een lager niveau. De overheid probeert hierin tegemoet te komen door toepassing van de loonsuppletierегeling, een tijdelijke overbrugging naar een lager loonniveau. De eigenlijke oorzaak van een groot deel van de immobiliteit van werknemers nl. de zeer functie- resp. bedrijfsspecifieke ervaring van werknemers, wordt hiermee echter niet weggenomen. Dit is alleen binnen de bedrijven zelf mogelijk door het loopbaanbeleid niet louter op de interne markt van het bedrijf af te stemmen. Een al te grote afhankelijkheid van de werknemer van zijn bedrijf kan worden voorkomen door hem in de gelegenheid te stellen in een breder functiedomein binnen het bedrijf ervaring op te doen. Het korte-termijnbelang van het individuele bedrijf — de binding van de werknemer aan het bedrijf — lijkt hier in strijd te zijn met de belangen van het bedrijf en zeker van de bedrijfstak op lange termijn, nl. een zo breed mogelijke inzetbaarheid van de werknemers binnen de bedrijfstak. Wij komen hier bij de bespreking van de mogelijkheden tot realisering van een dergelijk loopbaanbeleid nog op terug.

Aannamebeleid

Waarschijnlijk is het selectieve-aannamebeleid van de werkgevers als oorzaak van de aansluitingsproblemen het moeilijkst te beïnvloeden. Het Ministerie van Sociale Zaken heeft een aantal plaatsingsbevorderende maatregelen getroffen, vooral loonkostensubsidies, om die werknemers die anders niet aan bod komen toch geplaatst te krijgen. Het betreft hier maatregelen die op individuele werklozen worden toegepast. De omvang van deze toepassing is alleen daarom al beperkt. De onevenredig grote stijging van de werkloosheid onder b.v. ouderen, jongeren en vrouwen kan er niet mee worden tegengegaan. Wij stelden eerder dat een deel van de indruk, die zowel werkgevers als werknemers hebben van produktiviteit van deze categorieën van werknemers, gebaseerd is op vooroordelen. Het doorbreken van vooroordelen en de bewustwording hiervan is een proces van lange termijn. Ondertussen zou d.m.v. experimenten al getracht kunnen worden een groter aantal van deze werknemers aan een geschoolde baan te helpen. Dergelijke experimenten zouden daar waar momenteel relatief grote tekorten aan arbeid bestaan, b.v. bij de vaklieden, de meeste kans van slagen hebben. De bezwaren van de zijde van de werkgevers dat het niet rendabel zou zijn om opleidingskosten te maken voor vrouwelijke werknemers, voor kleurlingen, ouderen enz. zouden d.m.v. loonsubsidies kunnen worden weggenomen. Hierbij moet er wel rekening mee worden gehouden dat er o.a. bij het openbreken van traditionele „mannenbanen”

vooral vanuit de hoek van de werknemers verzet zal kunnen rijzen.

Wie moet deze oplossingen realiseren?

Het functioneren van de arbeidsmarkt heeft tot voor kort slechts zijdelings aandacht gekregen in het beleid. Via het marktmechanisme kwam een redelijke aansluiting tussen vraag en aanbod tot stand. De overheid trad hierbij, afhankelijk van de conjuncturele situatie, sturend op door maatregelen tot stimulering van de vraag naar arbeid. Het Ministerie van Sociale Zaken heeft daarnaast een aantal initiatieven genomen om het bemiddelingsbeleid te verbeteren en een snellere en evenwichtiger doorstroming van de werkloosheid te bereiken.

Inmiddels lijkt de aansluitingsproblematiek toch toe te nemen. Ook werkgevers- en werknemersvakorganisaties raken bij deze problematiek betrokken. Bij het zoeken naar oplossingen kan er ons inziens niet aan worden ontkomen dat een aantal in het verleden gegroeide instituties wordt doorbroken, zoals a. de strikte koppeling tussen algemene vooropleiding, functieniveau en loonniveau; b. de groei van interne markten binnen bedrijven, waardoor de afhankelijkheid van het eigen bedrijf toegenomen is; c. de ver doorgevoerde specialisering en de beperkte ervaringskennis van werknemers binnen individuele bedrijven; d. de neiging statistische kenmerken zoals leeftijd, geslacht, vooropleiding, huidskleur, woonmilieu en arbeidsverleden als criteria te hanteren om bepaalde categorieën van werknemers reeds tijdens het selectieproces buiten te sluiten.

De vraag is nu: hoe kunnen deze gegroeide instituties worden doorbroken zonder dat één bepaalde partij op de arbeidsmarkt hiervan de dupe wordt? Minister Albada van Sociale Zaken lijkt, gezien recente uitlatingen, op het georganiseerde overleg van werkgevers en werknemers te rekenen voor de oplossing van de problemen. Vooral op het niveau van de bedrijfstak en van de regio zouden werkgevers- en werknemersvakbonden tot een oplossing van de aansluitingsproblematiek moeten komen. Het lijkt ons echter twijfelachtig of dit zonder ingrijpen door de centrale overheid en zonder normstellingen en aanpassingen van de wetgeving mogelijk zal zijn. Allereerst mag van het overleg niet veel worden verwacht, zolang zowel werkgevers als werknemers de oorzaken van de aansluitingsproblematiek alleen bij de andere partij blijven zoeken. Vervolgens liggen op een aantal punten de belangen van werkgevers en werknemers en ook van bedrijven onderling tegengesteld. Wij noemen n.a.v. de eerder voorgestelde oplossingen de volgende tegengestelde belangen.

Bedrijfsbelangen	Bedrijfstakbelangen
— concurrentiepositie t.o.v. andere bedrijven in de bedrijfstak verstevigen	— concurrentiepositie van de gehele bedrijfstak t.o.v. buitenland verstevigen
— binding (afhankelijkheid van werknemers aan het eigen bedrijf) bevorderen	— inzetbaarheid van werknemers in verschillende functies of bedrijven binnen de bedrijfstak bevorderen
— bedrijfsspecifieke scholing	— bedrijfstakspecifieke scholing
Belangen van werkgeversvakbonden	Belangen van werknemersvakbonden
— winsten basis voor werkgelegenheid	— werkgelegenheid doel op zich
— ruime passende-arbeidformule	— werkgelegenheid op beschikbare aanbod afstemmen (o.a. humanisering van arbeid, bedrijfsverplaatsing)
— wel scholing, geen werkgelegenheids-garanties	— werkgelegenheidsgaranties voor geschoolden
— selectieve inzet van arbeid, eventueel met uitsluiting van bepaalde werknemers-categorieën	— gelijke kansen voor de verschillende categorieën

De tegengestelde belangen tussen bedrijven binnen een bedrijfstak bemoeilijken een bedrijfstaksgewijze aanpak van de werkgelegenheidsproblematiek. Het voorbeeld van de textielindustrie (Sigmacon) doet vermoeden dat er op basis

7) Zie voor een uitvoerige bespreking A. Bos, Vervlechting van niveaus, *Gids voor het personeelsbeleid*, 1976/1977, blz. 438 e.v. en blz. 470 e.v.

van vrijwilligheid nauwelijks een effectief beleid kan worden gevoerd. Het lijkt daarom onontkoombaar dat de overheid hier normstellend gaat optreden.

De tegengestelde belangen tussen werkgevers- en werknemersbonden kunnen wellicht d.m.v. regionaal overleg tussen beide partijen enigszins worden afgezwakt. Verwacht mag worden dat het onderlinge begrip en daarmee de kans om tot bepaalde afspraken te komen zullen toenemen naarmate over meer concrete, herkenbare, aspecten van de aansluitingsproblematiek wordt overlegd. De vraag die dan echter rijst is of de individuele bedrijven en werknemers in de regio bereid zijn om de gemaakte afspraken tussen de bonden na te komen. Over welke middelen beschikken de regionale werkgeversorganisaties om individuele bedrijven ertoe te brengen hun werkgelegenheid kwalitatief en kwantitatief meer op het beschikbare arbeidsaanbod af te stemmen, om werkgelegenheids garanties te geven of een minder selectief aannamebeleid te voeren? En over welke middelen beschikken regionale werknemersorganisaties om individuele werk-

nemers en werklozen ertoe te brengen eerder bereid te zijn zich (om) te scholen, minder kieskeurig te zijn bij het accepteren van een baan en bereid te zijn voor de zwakkere categorieën op de arbeidsmarkt plaats in te ruimen?

Onze voorlopige schatting is dat van het op zich lovenswaardige initiatief om tot een overleg tussen partijen op de arbeidsmarkt te komen nog niet veel resultaat mag worden verwacht. Zowel werkgevers- als werknemersbonden zijn in Nederland op het plaatselijke en sectorale niveau tot dusverre niet sterk genoeg georganiseerd om eventuele afspraken ter verkleining van de discrepantieproblematiek ook na te kunnen komen. De oplossing van de problematiek lijkt daarmee een langdurig proces te worden, omdat er niet alleen bij de overheid en bij de vakbonden, maar vooral ook bij de individuele werkgevers en individuele werknemers een bewustwording en mentaliteitsverandering zal moeten plaatsvinden.

F. C. Valkenburg
A. M. C. Vissers

Purmerend is een groeikern met thans 35.000 inwoners en zal binnen een tijdsbestek van 10 jaar uitgroeien naar circa 65.000 inwoners.

In verband met een interne overplaatsing en een herverdeling van taken ontstaat bij de afdeling economische zaken de vacature van

ekonomisch medewerk(st)er

De afdeling, onderdeel van de direktie FINANCIEN EN EKONOMISCHE ZAKEN, houdt zich voornamelijk bezig met:

- het ontwikkelen van een actief ekonomisch beleid,
- het adviseren omtrent aangelegenheden met betrekking tot middenstand, industriële vestigingen en dienstverlenende bedrijven,
- het behandelen van vraagstukken betreffende arbeidsmarkt en werkgelegenheid,
- het aantrekken van bedrijven ter bevordering van de werkgelegenheid.

Algemene taakstelling:

de nieuwe medewerk(st)er zal in hoofdzaak worden belast met werkzaamheden die verband houden met, c.q. voortvloeiën uit de globale afdelingstaak.

Funktie-eisen:

- akademisch niveau of gelijkwaardig,
- goede kontaktuele eigenschappen,
- goede mondelinge en schriftelijke uitdrucksvaardigheden,

Gewenst:

- ervaring op het aangegeven beleidsterrein,
- belangstelling in het werk van de overheid en inzicht in de relatie bedrijfsleven-overheid.

Nadere inlichtingen kunnen desgewenst worden ingewonnen bij de heer J. Wiering, chef afdeling ekonomische zaken (kantoor: 02990-2 30 54, toestel 125; privé: 02513-1 32 26).

Afhankelijk van kennis en ervaring kan een bruto maandsalaris worden overeengekomen van f 3.874,- (hoofdcommies), met een uitloopmogelijkheid naar maximaal f 4.335,- (hoofdcommies A).

De bij gemeenten gebruikelijke rechtspositieregelingen zijn van toepassing.

Belangstellenden worden uitgenodigd hun sollicitatiebrief te zenden aan de burgemeester van Purmerend, postbus 15, 1440 AA Purmerend, met vermelding van nummer 19/200/67 in de linkerbovenhoek van de enveloppe.

De regio als sociaal-economisch beleidskader

DRS. J. C. VAN EK*
DR. A. C. VAN WICKEREN*

Onder bovenstaande titel levert Dr. W. van Voorden in de rubriek „Maatschappijspiegel” in *ESB* van 21 februari jl. een aantal beschouwingen over de achtergronden en consequenties van de aandacht, die de regio momenteel krijgt als kader voor sociaal-economisch beleid.

Als direct betrokkenen bij het sociaal-economisch beleid op regionaal niveau willen wij gaarne — deels in ondersteunende doch deels ook in corrigerende zin — ingaan op het artikel van Van Voorden. Wat ons motiveert zal uit het vervolg van deze bijdrage blijken.

De heer Van Voorden ziet als oorzaken van de naar de regio verschuivende aandacht in sociaal-economische zin:

- de blijvend omvangrijke regionale verschillen op sociaal-economisch gebied;
- het grotendeels mislukken van het sectorstructuurbeleid.

Op de laatstgenoemde stelling behoeven wij niet in te gaan, omdat deze is aangevochten door Drs. L. Hoffman in *ESB* van 28 maart jl. Wel zouden wij nog als oorzaak willen toevoegen de sterk geslonken groeivoet van het BNP met daaraan gekoppeld het besef, dat het nationaal produkt niet een uit een „ijzeren wet” voortkomende grootheid is, die vrijelijk over de regio's kan worden gespreid, maar de resultante van regionale produkten en ontstaan in een ingewikkeld samenspel van z.g. „spin off” en „spill over”-effecten. Daarom begrijpen wij niet wat de heer Van Voorden bedoelt met „Gelderland, Utrecht, Zeeland en Noord-Brabant missen de overloop uit Noord- en Zuid-Holland”. Welke verschijnselen (bevolkingsmigratie en/of bedrijfsmigratie?) en welke periode heeft de auteur op het oog? Feit is dat juist de genoemde provincies, zij het de laatste jaren wellicht in afnemende mate, zeer sterk de uitstralingseffecten van de grootste Randstadcentra hebben ondergaan; feit is ook dat de provincie Utrecht deze niet mist, maar zich met hand en tand tegen verdere „dichtslibbing” verzet.

Een verdere oorzaak van de aandacht, die de regio als sociaal-economisch be-

leidskader krijgt ligt onzes inziens in het behoedzaam streven van de provincies naar een stuk eigen (provinciaal) sociaal-economische beleidvoering; een streven dat is opgeroepen door nota *Regionaal sociaal-economisch beleid 1977-1980*, waarin voor het eerst sprake is van de z.g. „periodieke rapportage” (van de provincies naar de Rijksoverheid toe).

Wij zijn het overigens van harte eens met dit streven en zouden het in feite toejuichen, indien de thans gedeconcentreerde rijkdiensten, ressorterend onder de Ministeries van Economische Zaken en van Sociale Zaken, zouden worden gedecentraliseerd. Daarmee zou niet alleen aan de provinciale overheid een instrument ter hand worden gesteld (andere denkbare beleidsmiddelen zijn betrokkenheid bij de feitelijke uitvoering van de SIR, alsmede een eigen provinciaal „economisch budget”), maar zulks zou tevens de duidelijkheid ten goede komen. Bovendien is het wenselijk, dat op provinciaal niveau gemeentelijke economische plannen worden getoetst aan door de provincie op te stellen sociaal-economische beleidsplannen en onderling op elkaar worden afgestemd. Ten slotte lijkt ons het provinciale niveau het aangewezen niveau voor een integratie van milieuhygiënische, sociaal-culturele en sociaal-economische aspecten in maatschappelijke ontwikkelingsplannen, die vertaald naar hun ruimtelijke implicaties evenwichtige streekplannen opleveren. Naast de wenselijkheid tot een betere verticale integratie van het sociaal-economisch beleid, die overigens ook veel aandacht krijgt in een recent advies van de Sociaal-Economische Raad 1), beklemtonen wij de wens tot een betere horizontale integratie van dit beleid op mesoniveau.

Terug naar Van Voorden. Ernstig en ook enigszins ergerlijk glijdt de auteur naar onze mening uit waar hij spreekt over „De regionale inbreng (is) versnipperd over instituten wier institutionele inbedding vaag is (b.v. Economisch-Technologische Instituten, Kamers van Koophandel en Fabrieken) en die soms meer als regionaal verlengstuk van centraal beleid functioneren dan als

autonoom relevante beleidskaders”. Dit laatste kan onmogelijk op de Kamers slaan (naar onze mening geldt dit trouwens evenmin voor de ETI's), want het is nu juist de in de diverse situaties wat verschillende regionale inbedding van de nota bene autonome Kamers van Koophandel, die het wat moeilijk maken te spreken over de taak en de plaats van de Kamers van Koophandel en die indien men een negatief woord wenst te hanteren, een zekere vaagheid oplevert.

Aan de officiële status van de Kamers van Koophandel is echter niets vaags te bespeuren. De Kamers zijn bij de wet ingestelde, representatieve organen van het regionale bedrijfsleven, waarvan de leden worden benoemd door de regionale en lokale organisaties van werkgevers en werknemers, die door de SER als representatief zijn gekwalificeerd. Dergelijke onevenwichtige benaderingen van de huidige taak en positie van de Kamers van Koophandel 2), zijn te meer ergerlijk, omdat zij in verband moeten worden gezien met het verdeelde advies van de Sociaal-Economische Raad inzake taak en positie van de Kamers van Koophandel en Fabrieken van maart 1976 en met het voorstel tot wijziging van de Wet op de Kamers van Koophandel, die nog dit jaar door de verantwoordelijke staatssecretaris van Economische Zaken aan de Tweede Kamer ter behandeling zal worden aangeboden. De door Van Voorden (en Hessel) voorgestelde Regionale Raad voor het Bedrijfsleven ter vervanging van de beleidsadviserende taak van de Kamers van Koophandel wordt ten eerste door Van Voorden niet onderbouwd 3) en ten tweede gemakshalve tot standpunt van de SER verheven, terwijl dit idee in feite door een minderheid van de SER is ondersteund.

Zou men overigens wel de genoemde structuur blootleggen, dan zou blijken dat in elke provincie stafmedewerkers, secretarissen en ook (bestuurs)leden van de Kamers van Koophandel zitting hebben in, informatie aanleveren voor en

* De auteurs zijn respectievelijk secretaris van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Eemland en van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken.

1) SER, *Advies inzake de hoofdlijnen van het regionale sociaal-economische beleid*, Den Haag, december 1978.

2) Men vergelijk ook het rapport REOR-II van de hand van Prof. Dr. W. Hessel, voorzitter van de Regionale Raad voor de Arbeidsmarkt voor de provincie Utrecht, waarin het instituut Kamer van Koophandel eveneens onvolledig en daarom onjuist wordt weergegeven.

3) Ook Hessel levert overigens nauwelijks onderbouwing. De lezer moet van hem maar aannemen, dat hij de structuur van bij het sociaal-economisch beleid in de provincie betrokken instellingen en personen niet heeft kunnen tekenen (de desbetreffende in de provincie Utrecht geëntameerde enquête loopt trouwens nog) en dat er dus van „wildgroei” en „overorganisatie” sprake is.

het secretariaat voeren van tal van advies- en studiegroepen ten dienste van provinciale en gemeentelijke overheden. Daarbij gaat het om adviesgroepen op het gebied van het aantrekken van bedrijven en het uitvoeren van bedrijfsreinen, op het gebied van de arbeidsmarkt, de stadsvernieuwing, het binnenstadsverkeer, verkeerscirculatieplannen, milieuproblemen, beroepsopvoeding enz. Ook adviseren de Kamers van Koophandel inzake structuur- en bestemmingsplannen, ontgrondingen en andere problemen, waarvan de optimale oplossing een adequaat meewegen van de belangen van het bedrijfsleven vereist. Daar staan de Kamers namelijk voor.

Wij begrijpen goed, dat het voor groeperingen en mede actievoerende enkelingen, die de Kamers reeds hebben veroordeeld tot de baliehoudende functie, moeilijk is het bovenstaande naar voren te brengen; daarom hebben wij, nu er mede gekozen is voor de publieke tribune, gemeend dit te moeten doen in het belang van een evenwichtige oordeelsverdeling.

Tot goed begrip:

- a. wij stellen niet, dat hier en daar de adviesstructuur niet wat vereenvoudigd zou moeten worden, maar daarover is met de Kamers te praten;
- b. wij zijn al evenmin van mening, dat de Kamers met drie vierde werkgeversvertegenwoordigers en één vierde werknemersafgevaardigden evenwichtig zijn samengesteld. Echter, de ongelijke verhouding tussen werkgevers en werknemers binnen de Kamers, het feit waarom het streven naar regionale raden voor het bedrijfsleven in feite is begonnen, is nu juist mede-onderwerp van de nieuwe wet;
- c. voorts is het onze mening al evenmin, dat de werkgevers op regionaal niveau en geredeneerd vanuit de noodzakelijke relatie regionaal niveau/landelijk niveau optimaal zijn georganiseerd. Daaraan wordt echter momenteel hard gewerkt;
- d. ten slotte stellen wij ook niet, dat de afzonderlijke Kamers hun gegevensverzameling en -verstrekking en hun beleidsadviesing niet nog beter op elkaar zouden kunnen afstemmen. Echter, mede daarvoor werken de Kamers reeds jarenlang aan de automatisering van hun informatie en overlegt de Databank van de Kamers met het CBS, het Ministerie van Economische Zaken, het Ministerie van Sociale Zaken en met het Ministerie van Binnenlandse Zaken (optredend voor de gemeenten). Ook daarom zijn de Kamers reeds jarenlang bezig met het opzetten van een systeem van regionaal-economische beleidsadviesing, uiteenvallend in de onderdelen regionaal product, regionale arbeidsmarkt, regionale produktiestructuur en regionaal produktiemilieu, die naar onze mening de inbreng van het

bedrijfsleven in de „periodieke rapportage” van de provincies kan en daarom moet leveren; mede omdat de Kamers op dit terrein een absolute voorsprong hebben. Niet in de laatste plaats wordt het optreden van de Kamers naar buiten geharmoniseerd en ondersteund door de zeer recente statutenwijziging in de Vereniging van Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland.

Wat wij ten laatste wel stellen is, dat de zaak waarvoor wij, d.w.z. overheden op provinciaal en lokaal niveau, werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers op regionaal niveau, Kamers van Koophandel, ETI's, GAB's enz. gezamenlijk staan, niet wordt gediend met langdurige competentiegeschillen en discussies over procedurele zaken. Het gaat immers primair om het leveren van een gezamenlijke bijdrage vanuit de economische gezichtshoek aan de planning van de samenleving op mesoniveau, ter wille van die samenleving en van de samenlevingen, waarmede deze is verbonden.

Het lijkt ons ook zaak, dat getracht wordt het bedrijfsleven in financiële zin en uit het oogpunt van tijdsbeslag zo min mogelijk te belasten met deze opgave, hoe noodzakelijk deze ook is. Daarom is er geen ruimte voor regionale raden van het bedrijfsleven naast de Kamers. Daarom heeft het geen zin prijs te geven wat al zoveel inspanning, tijd en geld heeft gekost.

J. C. van Ek
A. C. van Wickeren

Naschrift

De bijdrage van Van Ek en Van Wickeren bevat merkwaardigerwijs zowel een manifest pleidooi voor behoud van de Kamers van Koophandel en Fabrieken als een impliciete, keurig verpakte, stevige kritiek op hun functioneren, structuur en achterban (zie „Tot goed begrip” enz.). Dat mijn betoog als kapstok heeft gediend voor een jas waaraan twee zulke verschillende mouwen zijn gepast, geeft voldoening. Enkele kritische opmerkingen noodzaken evenwel ten tweede male tot een — kort — naschrift 1).

1. De auteurs begrijpen niet wat ik bedoel met de zinsnede: „Gelderland, Utrecht, Zeeland en Noord-Brabant missen de overloop uit Noord- en Zuid-Holland”. Zij kunnen hun kennis halen uit het *Centraal Economisch Plan 1978*, hoofdstuk VI, blz. 272, 286, 287. In mijn artikel is deze verwijzing overigens opgenomen.

2. Ik zou ergerlijk zijn uitgegleden over mijn opmerking dat de regionale inbreng versnipperd is en te zeer afhankelijk van centraal beleid. Ik moet werke-

lijk bekennen dat ik deze bananeschil niet zie. Over de versnippering reppen de auteurs niet, of het zou hun mededeling moeten zijn over de blootgelegde structuur, waaruit zou blijken dat zoveel stafmedewerkers, secretarissen en leden in zoveel advies- en studiegroepen opereren. Maar dat doen stafmedewerkers enz. van ETI's, regionale raden voor de arbeidsmarkt, GAB's óók. En dat noem ik versnippering.

De afhankelijkheid van het centraal beleid wordt bestreden met een formeel betoog over de officiële status van de Kamers van Koophandel en Fabrieken. Dit is slechts één van de regionaal opererende instituten, terwijl over de feitelijke werking — door de grote regionale verschillen — alleen met vaagheid kan worden gesproken. Officiële status heeft echter weinig betekenis, als die niet de werkelijkheid weerspiegelt. Waar het om gaat is het ontbreken van een herkenbaar sociaal-economisch georiënteerd platform per provincie dat sociaal-economische deskundigheid en representativiteit paart aan voldoende bevoegdheden en middelen voor zelfstandige beleidsadviesing. De door de auteurs verwoorde wens op provinciaal niveau sociaal-economische beleidsplannen op te stellen wordt mijns inziens juist belemmerd door de vaagheid waarin de verschillende regionale instituten werken.

3. De voorgestelde provinciale raad voor het bedrijfsleven zou door mij
- a. niet zijn onderbouwd;
- b. tot SER-standpunt zijn verheven terwijl het hier een minderheidsstandpunt betreft.

Ad. a. In mijn betoog staan als onderbouwende argumenten:

- de belangrijkste, grotere beleidsruimte die mogelijk wordt met een afzonderlijk — breed samengesteld — adviesorgaan voor het bedrijfsleven;
- de katalyserende werking van een nieuw integratiekader als de provinciale raad voor het bedrijfsleven;
- de regionale basis die de SER hiermee verkrijgt.

Ad b. De auteurs hebben gelijk. In het *Advies inzake taak en positie van de Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland* staat dat een kleine meerderheid wenst uit te gaan van de Kamers van Koophandel en Fabrieken en een grote minderheid opteert voor een zelfstandig orgaan van het bedrijfsleven op provinciaal niveau: de provinciale raad voor het bedrijfsleven. Dat er op dit punt verschillen van opvatting binnen de SER leven, waar een nader advies aan zal worden gewijd, is in mijn artikel overigens duidelijk aangegeven (zie onder „Institu-

1) Zie mijn naschrift bij Hoffman in *ESB*, 28 maart 1979.

tionele vormgeving"). Ter informatie moge voorts dienen dat de gedachtenvorming sinds maart 1976 niet heeft stilgestaan en dat mag worden verwacht dat een deel van de kleine meerderheid zich nu niet door interne coördinatie zou laten leiden maar zich door autonome standpuntbepaling bij de grote minderheid zou scharen. Gegeven deze grote, en verschuivende verdeeldheid kan van „het” SER-standpunt niet worden gesproken.

Mijn reactie op de polemische apologie voor de Kamers van Koophandel en Fabrieken kan de onjuiste indruk achterlaten, als zou ik dit orgaan te vuur en te zwaard bestrijden. Hoe belangrijk ook

voor de bij dit instituut betrokkenen, gaat het hier om een verschil van opvatting over een nadere uitwerking van de institutionele vorm. Essentieel is de door de SER als geheel — terecht — gevoelde behoefte aan coördinatie en stroomlijning van de beleidsadvisering op provinciaal niveau, waarin door de instelling van een representatief orgaan met voldoende bevoegdheden en middelen kan worden voorzien. „Over de algemene voorwaarden waaraan een dergelijk orgaan moet voldoen, bestaat binnen de Raad eenstemmigheid” zo kan men in het advies lezen 2). Het is goed denkbaar dat de Kamers van Koophandel en Fabrieken tot dit orgaan worden omge-

bouwd. Dat vereist echter een aanzienlijke omvorming, die in de punten a, b, c, d, van Van Ek en Van Wickeren slechts is aangestipt. Omvorming is aanmerkelijk lastiger dan creatie van een instituut dat van het begin af is toegesneden op nieuwe behoeften. Dit en de boven door mij herhaalde argumenten pleiten voor institutionele uitwerking in de richting van een provinciale raad voor het bedrijfsleven.

W. van Voorden

2) SER, *Advies inzake taak en positie van de Kamers van Koophandel en Fabrieken in Nederland*, Den Haag, 1976.

Voor een grote overheidsorganisatie in het midden van het land, zoeken wij één of meer

beleidsmedewerker(s)

Werkend vanuit een kleine stafafdeling zullen zij bij de verschillende decentrale eenheden door middel van onderzoek en advisering een efficiënt gebruik van de beschikbare financiële middelen moeten bevorderen. De functie vereist veel inventiviteit ondermeer ten aanzien van het ontwikkelen van begrotingssystemen, kostennormen en efficiencybeoordelingen en contactuele vaardigheid ten aanzien van het te voeren overleg met zowel de beleidsbepalende centrale instanties als met de "gebruikers in het veld".

Door de toenemende noodzaak van kostenbeheersing is de afdeling een belangrijke rol in de beleidsvoorbereiding gaan spelen. Dit betekent ook dat het team sterk in ontwikkeling is en er ruimte is het werk zelf vorm te geven en mee te groeien met de opbouw van de afdeling. De leiding over de afdeling over enige jaren behoort voor een competente kandidaat tot de mogelijkheden.

Voor deze functie denken we aan een

bedrijfseconoom of bedrijfskundige

Salarisindicatie: ± f 65.000,--.

gltip

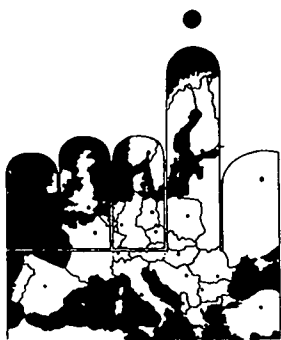
Procedure

Belangstellenden kunnen verdere inlichtingen inwinnen bij drs. H.E. van Wijk van GITP/Bedrijfspsychologie, Berg en Dalseweg 127, 6522 BE Nijmegen (080-226468). Hij ontvangt ook graag uw sollicitatiebrief en zal dan zorgdragen voor de begeleiding van de verdere sollicitatieprocedure.

adviseurs voor personeelbeleid en organisatie

Waardebepaling van de Europese Rekeneenheid en de Europese Valuta-eenheid

DRS. E. A. MANGÉ

Bij de bespreking van het Europees Monetair Systeem in een vorige bladwijzer benadrukten we de centrale rol daarin van de Europese valuta-eenheid (EVE). Deze heeft dezelfde definitie en waarde als de ERE, de sinds 1975 in de EG gebruikte valutakorf. Uit diverse vragen bleek een ruime belangstelling te bestaan voor een uiteenzetting over de precieze waardebepaling van de ERE en EVE en de voornaamste verschillpunten tussen beide rekeneenheden.

Definitie en waarde van de ERE

De ontwikkeling van het internationale monetaire stelsel noodzaakte de EG, in de loop van het integratieproces, steeds nieuwe rekeneenheden te creëren¹⁾. Zo waren de eerste rekeneenheden *vaste pariteitseenheden*, die op de officiële goudpariteit waren gebaseerd. De bekendste daarvan is de (vroegere) begrotingsrekeneenheid. Vervolgens kwamen er *aanpasbare pariteitseenheden*, zoals de landbouwrekeneenheid en de EMRE die voor afrekeningen in het kader van het slangakkoord wordt gebruikt.

De algemene overgang naar zwevende wisselkoersen in 1973-1974 vereiste een rekeneenheid die door niet meer te steunen op het pariteitsprincipe doch op een valutakorf, een variabele koers zou hebben, als uitdrukking van de koersontwikkeling van de samenstellende valuta's.

Het voorstel van de Commissie om een dergelijke rekeneenheid te creëren naar aanleiding van het afsluiten van de eerste Lomé-overeenkomst, werd door de Raad op 18 maart 1975 aanvaard. Deze nieuwe rekeneenheid werd de ERE (Europese Rekeneenheid) gedoopt.

Leverde de definitie — als een dagelijks te berekenen gewogen gemiddelde van de wisselkoersen van de samenstellende munten — geen problemen op, dit was wel het geval met de waarde en de samenstelling ervan. Vrij vlug werd overeengekomen dat, om continuïteit met de pariteitseenheden te bewaren, de ERE gelijk zou zijn aan de waarde van 1 SDR op 28 juni 1974. M.a.w., de tegenwaarde van 1 ERE in een nationale munt zou overeenstemmen met \$ 1,20635 (= 1 SDR).

De datum werd niet lukraak gekozen: op die dag werd immers in het internationale monetaire systeem de SDR los gekoppeld van het goud en gedefinieerd als een mandje van 16 valuta's, die minstens 1% van de wereldhandel vertegenwoordigen. Hierdoor kwam formeel een einde aan het Bretton-Woodsstelsel²⁾.

Vervolgens onderzocht het Monetaire Comité welke valuta's dienden te worden opgenomen en tegen welk gewicht. Uit de diverse theoretische mogelijkheden kwamen twee belangrijke alternatieven naar voren: enerzijds de ERE te definiëren als de SDR en dus ook rekening te houden met niet-Europese munten, anderzijds een zuiver Europees mandje te creëren. De voorkeur ging naar de laatste oplossing, op voorwaarde dat alle EG-valuta's erin zouden worden opgenomen.

Voor de weging kwamen eveneens twee mogelijkheden naar voren:

- een „quota-weging” volgens de grootte van de lidstaten, zoals gedaan wordt voor de monetaire bijstand op korte en op middellange termijn;

- een „economische weging” op grond van de ontwikkeling van het BNP en de handel van de lidstaten in de periode 1969-1974. Deze periode werd gekozen om enerzijds over precieze data te kunnen beschikken en anderzijds de invloed van korte-termijndistorsies te kunnen uitschakelen. Aangaande de handelscijfers ontstond enige discussie: diende alleen met de export rekening te worden gehouden, alleen met de import, of met beide grootheden samen? Alleen het goederenverkeer, of ook nog het dienstenverkeer? Alleen de Europese handel van de lidstaten, of hun totale handel? Gezien de kleine variaties die ieder van deze mogelijkheden opleverden, werd

ten slotte de Europese uitvoer van goederen en diensten van de lidstaten als handelscriterium gehanteerd.

Zowel de politieke als economische wegingsmethode werd grondig onderzocht, zowel voor periodes met relatief vaste wisselkoersen als met heftige koersfluctuaties. Hieruit bleek dat de methode weinig verschil maakte voor het koersgedrag van de ERE, zodat uiteindelijk besloten werd beide systemen te combineren³⁾.

Het gemiddelde van de drie gehanteerde criteria — grootte, BNP en uitvoer — leverde de volgende wegingspercentages op:

DM	27,3	Hfl	9,0
FF	19,5	FB/Flux	8,24
£ Sterling	17,5	Dkr	3,0
Lire	14,0	£ Ier	1,5

Samenstelling van de ERE

Deze percentages en de overeenstemmende waarde met de SDR werden vervolgens aangewend om de samenstelling van de ERE te berekenen (zie tabel 1). Uitgegaan werd van de gemiddelde wisselkoersen t.o.v. de FB op de Brusselse wisselmarkt in de periode 28 maart-27 juni 1974 (kolom 3). Daar de ERE een initiële waarde van FB 45,8564 (= 1 SDR = \$ 1,20635) diende te hebben, kon op basis hiervan de voorlopige samenstelling worden berekend (kolom 4). Deze uitkomsten leveren een gemiddelde waarde op van FB 45,8564 over een periode van drie maanden, die evenwel afwijkt van de waarde op 28 juni 1974, namelijk FB 45,381144 (kolom 5 en 6). Ieder element van kolom 4 diende dus vermenigvuldigd te worden met een

1) Voor een overzicht zie Europa Instituut Leiden, *De Europese rekeneenheden*, *ESB*, 1976, blz. 232-234.

2) Voor een interessant overzicht van deze turbulente jaren, zie H. Jager en G. J. Lanjouw, *Internationale monetaire hervorming*, *ESB*, 1976, blz. 670-676.

3) H. J. Dixon, *The European Unit of Account*, *Common Market Law Review*, 1977, blz. 196.

4) Voor België en Luxemburg bestaan geen afzonderlijke handelsstatistieken.

Tabel 1. Berekening van de valutahoeveelheden in de ERE

Valuta's	Weging	Gemiddelde wisselkoersen (28 maart - 27 juni 1974): FB per munteenheid	Voorlopige valutahoeveelheden (2) × 45,8564 (3)	Wisselkoersen op 28.6.1974	Voorlopige valutahoeveelheden in FB (4) × (5)	Precieze valutahoeveelheden (4) × 1,010473	Afgeronde valutahoeveelheden
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
DM	27,3	15,265	0,820098	14,915	12,231763	0,828687	0,828
FF	19,5	7,844	1,139979	7,8875	8,991587	1,151918	1,15
£ Sterling	17,5	91,6	0,087608	90,83	7,957412	0,088525	0,0885
Lire	14,0	0,0599	107,1768	0,0589	6,312719	108,299356	109
Hfl	9,0	14,536	0,283921	14,349	4,073983	0,286894	0,286
FB/Flux	8,2	1,0	3,760223	1,0	3,760223	0,799603	3,80
Dkr	3,0	6,4	0,214952	6,38	1,371393	0,217203	0,217
£ ler	1,5	91,6	0,007509	90,83	0,682064	0,007588	0,00759
					45,381144		

constante factor (45,8564/45,381144 = 1,010473) om deze afwijking weg te werken (kolom 7). De afronding van deze uitkomsten geeft vervolgens de samenstelling van de ERE (kolom 8), die uitgedrukt in nationale munt gelijk is aan \$ 1,20635 op 28 juni 1974.

Zodra deze valutahoeveelheden voor iedere lidstaat waren vastgesteld, verloren de wegingspercentages hun doel en werden ze nog louter een spiegelbeeld van de ontwikkelingen op de wisselmarkten 5). Immers, de hoeveelheden van de samenstellende nationale valuta's in de ERE zijn vast: geen mechanisme is voorzien om deze te herzien 6). Enerzijds omdat in het licht van de langetermijncontracten die in ERE luiden een al dan niet regelmatige herziening meer problemen zou opleveren dan oplossen, anderzijds omdat een zekere automatische aanpassing is ingebouwd, omdat de wegingscoëfficiënten fluctueren met het sterker of zwakker worden van een bepaalde munt in de valutakorf. Apprecieert een bepaalde munt tegenover de andere EG-valuta's, dan betekent dit dat minder van die munt nodig is om het mandje te kopen, zodat zijn vaste valutahoeveelheid een groter deel van het totaal uitmaakt. Concreet is dit vooral met de DM gebeurd, waarvan het gewicht toenam van 27,3% tot 33%. Het aandeel van de Hfl en de FB steeg respectievelijk van 9,8% tot 10,4% en van 8,2% tot 9,1%. Bij een depreciatie gebeurt het omgekeerde. Zo daalde het gewicht van het pond sterling van 17,5% tot 13,2%; dat van de lire van 14% tot 8,8%.

Doordat in de ERE iedere munt voor een vast bedrag is opgenomen en bijgevolg de wegingspercentages van de betrokken valuta's variëren afhankelijk van

de wisselkoersbewegingen, stelt zich het probleem of de zwakkere munten hun aandeel in de ERE niet geleidelijk zullen zien verdwijnen, zodat de schommelingen van de ERE nog ernstiger repercussies voor deze valuta's zullen hebben 7). Hiervoor moet worden onderzocht of de koersontwikkelingen, en dus de wijziging van het percentage van iedere valuta, na een zekere tijd nog de veranderingen weergeeft die de bij de samenstelling van de ERE gebruikte economische grootheden hebben ondergaan. Berekeningen van de Commissie tonen aan dat, indien de ERE gebaseerd was op de economische grootheden van de periode 1973-1977 — in plaats van de werkelijk gebruikte periode 1969-1974 — de nieuwe percentages niet veel zouden afwijken van de huidige percentages. M.a.w., de ERE heeft zich niet ten nadele of ten voordele van een bepaalde munt ontwikkeld: de veranderingen in de verschillende percentages van de valuta's staan, ondanks de belangrijke koersschommelingen van de laatste vier jaren, in relatie tot de wijzigingen van de onderliggende economische grootheden.

Dagelijkse waardebeoordeling

Iedere dag dat de wisselmarkten open zijn, berekent de Commissie de koers tussen de ERE en een aantal belangrijke munten. Dit gebeurt aan de hand van de volgende wisselmarkten:

Frankfurt:	voor de DM
Kopenhagen:	voor de Dkr
Amsterdam:	voor de Hfl
Parijs:	voor de FF
Rome en Milaan (gemiddelde):	voor de lire
Brussel:	voor de andere EG-munten

Tevens wordt — via de Brusselse markt — de waarde van de ERE in enkele andere munten bepaald (zoals de dollar en de yen) 8). De resultaten worden zo vlug mogelijk medegedeeld aan de centrale banken en de Ministeries van Financiën van elke lidstaat en de dag nadien gepubliceerd in het *Publikatieblad*. Bovendien kan iedereen die dit wenst nog dezelfde dag met de Commissie contact opnemen om de dagkoers te vernemen 9).

De dagelijkse berekening komt erop neer het equivalent in een bepaalde munt te vinden van de vaste valutahoeveelheden overeenkomstig de geldende marktcoersen (zie tabel 2 voor een berekening in FB op 10 april 1979).

tabel 2

Een probleem is welke koersen dienen te worden genomen, omdat deze vrijwel continu fluctueren. Voor de meeste munten wordt deze keuze vergemakkelijkt doordat op de betrokken wisselmarkten officiële dagkoersen worden berekend. Dit is echter niet het geval voor het pond sterling, omdat in Londen de wisseltransacties alleen telefonisch worden afgehandeld en er bijgevolg geen fysieke markt bestaat.

Een ander probleem is dat ook rekening moet worden gehouden met koersverschillen voor een bepaalde munt op verschillende markten, waaruit een afwijkend equivalent in ERE voortvloeit. Over het algemeen is dit verschil zeer klein — tussen 0,001 en 0,0001 — maar indien aanzienlijke sommen in ERE moeten worden getransfereerd kan dit relevant zijn. De Commissie tracht dit op te lossen door de gepubliceerde ERE-koersen te baseren op de officiële dagkoersen van het land wiens munt ge-

Tabel 2. Berekening van de ERE in FB

Valuta	Valutahoeveelheid (2)	Wisselkoers (3)	Equivalent in FB (4) = (2)X(3)
(1)			
DM	0,828	15,8	13,0824
£ Sterling	0,0885	62,8725	5,56422
£ ler	0,00759	60,85	0,46185
FF	1,15	6,899	7,93385
Lire	109	0,03566	3,88694
Dkr	0,217	5,69	1,23473
Hfl	0,286	14,687	4,20048
FB/Flux	3,80	1,0	3,80
			40,164469

5) A. Kees, Die Rechnungseinheit als Finanzinstrument der Europäischen Gemeinschaften, *Europarecht*, 1978, blz. 127.

6) Dit in tegenstelling tot de SDR, die in menig opzicht als voorbeeld voor de ERE heeft gediend: regelmatig moet de SDR-samenstelling onderzocht worden, al heeft dit tot nog toe niet tot veranderingen geleid.

7) Schriftelijke vraag nr. 819/78, *Pb.*, C57, 1979, blz. 24.

8) *Pb.*, C225, 1977, blz. 3.

9) De dagkoers wordt medegedeeld via telex nr. 23789 (code cccc) vanaf 16.30 uur tot 14.30 uur de dag daarop.

bruikt wordt voor de betaling. Hierbij gaat ze er dus vanuit dat indien bijvoorbeeld een ERE-bedrag moet worden omgezet in guldens, de Amsterdamse koersen relevant zijn omdat deze transactie waarschijnlijk door een in Nederland gevestigde bank zal worden afgehandeld.

De EVE

Sinds zijn creatie in 1975 wordt de ERE in toenemende mate in de EG gebruikt, o.m. in de EGKS en de EIB, voor de financiële afwikkelingen van de Lomé-overeenkomst en in de algemene begroting van de EG. Toch werd bij de creatie van het Europees Monetair Systeem niet gekozen voor de ERE, maar voor een nieuwe rekeneenheid: de Europese Valuta-eenheid (EVE).

Weliswaar heeft de EVE dezelfde definitie en samenstelling en dus dezelfde waarde als de ERE, maar er is een belangrijk verschil: in tegenstelling tot de ERE kan de samenstelling van de EVE worden herzien. Deze herzieningsclausule werd opgesteld om eventuele afwijkingen in de toekomst tussen de ontwikkeling van de wisselkoersen en de economische grootheden die aan de EVE

ten grondslag liggen, opnieuw met elkaar in overeenstemming te brengen.

Deze herziening kan zo nodig een eerste maal zes maanden na de invoering van het EMS geschieden en vervolgens om de vijf jaar of op verzoek indien het aandeel van een bepaalde munt met meer dan 25% is veranderd. Uitdrukkelijk is gesteld dat in ieder geval bij een dergelijke herziening de tegenwaarden van de ERE in de nationale valuta's geen wijzigingen zullen ondergaan 10).

Deze rubriek wordt verzorgd door het Europa Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden

---

Een ander belangrijk verschil is dat de ERE een zuiver boekhoudkundige numéraire is, terwijl de EVE door de EG wordt gecreëerd tegen afgifte van monetaire reserves van de lidstaten. M.a.w., de EVE is een officieel betaalmiddel voor verrekening tussen de centrale banken. Het is dus een werkelijke reservemunt. Daarnaast wordt de EVE nog gebruikt 11):

- voor het bepalen van de spelkoersen binnen het wisselkoersstelsel;
- als indicator voor het vaststellen van het uit de pas lopen van een munt

vergeleken met de overige munten binnen het stelsel;

- als rekeneenheid voor verrichtingen die voortvloeien uit de interventie- en kredietmechanismen.

M.a.w., terwijl de ERE wordt gebruikt voor het afwickelen van de economische en financiële verplichtingen van de EG, wordt de EVE gezien als een factor van de monetaire integratie. Vooralnog wenst men dus een scheiding te behouden tussen het economische en monetaire integratieproces, waarbij wordt gehoopt dat de wisselkoersafspraken automatisch tot monetaire discipline zullen leiden en eventuele moeilijkheden achteraf door onderling overleg zullen worden opgelost. Gezien de ervaringen in het recente verleden, kunnen we hieraan sterk twijfelen. De keuze van een nieuwe rekeneenheid is bijgevolg meer een politieke dan een economisch-verantwoorde optie geweest.

E. A. Mangé

---

10) *Pb.*, C57, 1979, blz. 24.

11) Zie E. A. Mangé, Een gekortwikt Europees Monetair Systeem, *ESB*, 1979, blz. 99-102.

Prof. Ir. N. A. de Boer en Prof. Dr. W. F. Heinemeyer: Het grootstedelijk milieu. Kansen en bedreigingen. Van Gorcum, Assen, 1978, VIII + 212 blz., f. 29,50.

De uiterst complexe problematiek van de grote steden, samenhangend met desurbanisatie (niet alleen van de oudere centrale delen, maar ook van gehele agglomeraties), krijgt steeds meer de aandacht die het verdient. De grote Westeuropese steden (waaronder de Nederlandse grote drie) bevinden zich thans in een fase van absolute decentralisatie van bevolking. De problemen die hiermee samenhangen, zoals de gevolgen van de selectieve migratie, de voortgaande concentratie van kantoren in de centra, de toenemende lengte van woonwerkverplaatsingen, de bijkans niet te bevredigen behoefte aan stadsvernieuwing en de weinig rooskleurige economische situatie, maken een intensieve bestudering van het stedelijk functioneren tot een bittere noodzaak.

De stichting Post-Doktoraal Onderwijs in het Bouwen heeft aan dit laatste bijgedragen door een leergang te beleggen (in 1976), ten einde inzicht te verwerven in niet alleen de bedreigingen

van het stedelijk milieu, maar ook in de kansen, die in de stadssamenleving opgesloten. De tijdens deze leergang gehouden referaten (14 in totaal, voornamelijk door hoogleraren met uitzondering van de toenmalige Groningse wethouder Max van den Berg) werden in deze publikatie gebundeld.

De moeilijkheid bij een dergelijke bundel is het sterk uiteenlopende karakter van de benaderingswijzen. Ieder kiest zijn eigen structuur. Zo beperkten enkelen zich tot het bespreken van onderzoekresultaten of het geven van commentaar bij het overheidsbeleid. Sommige bijdragen lijken op literatuurstudies, terwijl er ook zijn zonder een enkele literatuurverwijzing. Het is bovendien niet eenvoudig om in alle bijdragen de „rode draad” te herkennen.

Een enkele bijdrage lijkt er kost wat kost bijgehaald, terwijl uiterst belangwekkende onderwerpen als de financiële problematiek van grote steden of de bestuurlijke taakverdeling niet afzonder-

lijk in de bundel worden behandeld. Hoewel in het voorwoord wordt gesteld dat in de hoofdstukken 2, 3 en 4 enkele kaders worden uitgezet, komt dit onvoldoende uit de verf. De Boer biedt in hoofdstuk 1 („Nederland en zijn grote steden; inleiding”) meer een kader dan anderen in de daartoe bedoelde bijdragen.

Hoewel het onmogelijk is in kort bestek de essentie van 14 merendeels waardevolle bijdragen weer te geven, wordt desondanks een poging ondernomen wat conclusies te destilleren.

In zijn inleiding schetst *De Boer* het gebrek aan visie op de grote stad als geheel, aangezien het beleid zich voortdurend heeft gericht op deelproblemen, zonder enig gevoel voor integratie. Kenmerkend voor het overheidsbeleid acht hij de hardnekkig volgehouden spreidingsgeest, welke uiteindelijk tot versnippering heeft geleid. In de Randstad wonen wel veel mensen, maar een grootstedelijk milieu is nooit gevormd. Integendeel, wat we zien is een nivellerende, over het land uitgesmeerde semi-stedelijkheid.

In zijn bijdrage „De grote stad als cultuurmilieu” stelt *Heinemeyer*, dat juist het stedelijk centrum, als kernruimte het gezicht bepalend van het gehele stadsgebied, problematische trekken vertoont door het optreden van „middelpuntvliedende” krachten. Voor de cultuur en het vermaak heeft het centrum evenwel zijn concurrerend vermogen behouden. Wel zijn het nu veel specifieke publieken

waarop de culturele bedrijfstak zich richt, hetgeen samenhangt met de gewijzigde bevolkingssamenstelling van de binnensteden en aangrenzende delen.

In een zeer lezenswaardige bijdrage gaat *Lambooy* in op de „Bedrijvigheid en het grootstedelijk produktiemilieu”. Hij constateert dat kostenbesparing door ondernemingen veel meer een zaak is geworden van effectievere organisatie dan van technische schaalvergroting. Deze tendens en het veranderde karakter van agglomeratievoordelen (grote steden zijn niet langer uniek; de hele agglomeratie profiteert) hebben geleid tot spreiding van (productie-)onderdelen van grote concerns. De hoofdkantoren van grote concerns behouden hun centrale lokatie evenals instellingen van de kwartaire sector (waaronder *Lambooy* verstaat de informatie- en organisatie-sector), overigens de enige sector waar nog enige (stedelijke) werkgelegenheids-groei te verwachten is. Verder vestigt *Lambooy* de aandacht op de toenemende verwevenheid van de particuliere en publieke sfeer. Hoe de invloed van de „politiek” op de ontwikkeling der grote steden zal uitwerken is vooralsnog onduidelijk.

Van den Berg levert onder de titel „Leefbare stad, illussie of realiteit” een gloedvol zwart-wit betoog, waarbij hij desondanks in kleurrijke bewoordingen het „verloederingsproces” van onze steden („huiskamers van ons sociale leven”) beschrijft. Na deze analyse gaat *Van den Berg* weinig spectaculair in op het overheidsbeleid in al haar geledingen, waarbij hij zijn politieke voorkeur niet verloochent.

In zijn bijdrage „Grootstedelijke voorzieningen” beperkt *Buit* zich tot de meest bedreigde categorie, nl. het kleinschalige midden- en kleinbedrijf in stadsvernieuwingsgebieden (toegespijst op Amsterdam). Stijgende loonkosten, ontvolking van de binnensteden en slechte bereikbaarheid zijn factoren, die de differentiatie van het voorzieningspakket versterken. *Buit* vindt dat de invloed van de ruimtelijke ordening, tot uiting komend in het stedelijk herinrichtingsbeleid, wordt onderschat en verstuurd. Zonder een duidelijke uit onderzoek voortgekomen keuzeafweging m.b.t. het voorzieningsapparaat, leidt dit beleid tot kwantitatieve reductie en tot kwalitatieve ontdifferentiatie.

Ter Hart waarschuwt in zijn bijdrage „Recente ontwikkelingen in de kantorensector” voor de gevolgen van de deconcentratietendensen, die de positie van grote steden als managementcentra dreigen aan te tasten. Dit geldt des te meer gezien de enigszins perifere ligging van de Randstad t.o.v. zwarte punten als Brussel, Parijs en Londen. Ook *Ter Hart* uit zijn pessimisme aangaande de werkgelegenheidsontwikkeling in de kantorensector.

In „De stedelijke arbeidsmarkt en

selectieprocessen binnen de bedrijvigheid” benadrukt *De Smidt*, dat binnen het arbeidsmarktonderzoek het onderscheid tussen o.a. „actie- en aanpassingsbedrijven”, „primaire- en secundaire arbeidsmarkt” en uiteenlopende arbeidsprofielen dient te worden operationaliseerd. Het is opvallend, dat ondanks de regionalisering van de arbeidsmarkt een gezamenlijke conditieplanning (van bedrijfsterreinen, infrastructuur, acquisitie enz.) tussen steden niet van de grond komt. Daarnaast bekritiseert hij de vaak ellenlange selectieprocedures tot toelating van bedrijven.

In een interessante beschouwing getiteld „Attractie en toegankelijkheid van de grote stad voor migranten” stelt *Van Engelsdorp Gastelaars*, dat bij migratieonderzoek veel, zo niet alles afhangt van het gekozen uitgangspunt, nl. de consequentie voor of de beweegreden van de betrokkene. Hij laat aan de hand van enkele voorbeelden zien dat men, uitgaande van de ene of de andere benaderingswijze, tot geheel verschillende verklaringen van het migratiegedrag kan komen.

Drewe tracht in zijn bijdrage „Sociale segregatie en stedelijke politiek” tot meetbaarheid van begrippen als „ongelijkheid” en „segregatie” te komen via het hanteren van indices. Hierbij roept de kwantificering van enkele coëfficiënten wel vraagtekens op. Een dergelijke meetbaarheid (b.v. per wijk) zou de politieke controleerbaarheid van een verdelingspolitiek ten goede komen. *Drewe* waarschuwt voor het hanteren van begrippen als „algemeen belang”. Binnen steden bestaan slechts tegenstrijdige belangen. Met name de kansarme groepen ontbreekt de macht om hun belang te behartigen. Hun mentale beeld van het grootstedelijk milieu is beperkt en kan een bedreiging ervan inhouden.

Mörzer Bruyns („Wederzijdse beïnvloeding grootstedelijk milieu — fysisch biologisch milieu”) en *Nieuwenhuijse* („Enige omgevingspsychologische onderzoekingen van stedelijke problematieken”) lijken met hun bijdragen enigszins buiten de bedoeling van de bundel te vallen, hoewel hun disciplines zeker raakvlakken vertonen met de stedelijke problematiek. *Mörzer Bruyns* constateert, dat er meer planten- en dierenleven in de grote stad te vinden is, dan men er zou verwachten. De aandacht in stadsplannen voor stadsgroen is onvoldoende. *Nieuwenhuijse* komt in zijn samenvatting van enkele onderzoekingen onder meer tot de leuze „leefbaar wonen door permanente migratie” (hierbij doelend op de inflexibiliteit van migratieprocessen) en tot de stelling dat flatneurose niet bestaat.

In een zeer korte bijdrage („Criminaliteit in het grootstedelijk milieu”) schrijft *Van Weringh*, dat er nauwelijks verband bestaat tussen de stijging van de criminaliteit en die van de onrust. Deze laatste

wordt nogal eens veroorzaakt door „horen zeggen” of „gelezen”. Dat de criminaliteit in steden desondanks viermaal zo hoog is als in dorpen verklaart hij deels uit de afwijkende leeftijdsverdeling (veel jongeren in steden), de geringe mate van groepsintegratie en de miserabele leefomstandigheden in bepaalde buurten.

Een belangwekkende bijdrage levert *Kruijt* („Grondpolitiek en ruimtelijke planning”). Hij heeft geen hoge verwachtingen van de ontwerpingeling tot wijziging van de Onteigeningswet (waardering op bestaand gebruik i.p.v. op de marktwaarde) en de invoering van het voorkeursrecht voor gemeenten bij verkoop. Een averechtse werking lijkt hem zelfs niet uitgesloten. Ter vermijding van de nadelige effecten van het marktmechanisme (m.b.t. onroerend goed) pleit hij onder meer voor meer sociale woningbouw in overloopgebieden. Het beleidsinstrumentarium is te partieel en te weinig verstrekkend om de nadelige effecten van het vrije-marktmechanisme op de onroerend-goedmarkt adequaat te kunnen ondervangen.

Goudappel sluit de rij met de bijdrage „Verkeer- en vervoerbeleid in het kader van grootstedelijk denken”, waarin hij zegt dat onze samenleving „het beginsel stad niet draagt”. Door gebrek aan duidelijke bouwstenen en instrumenten zitten we met een ratjetoe van nederzettingen, uitbreidingen, half afgebouwde metro's en wegensels enz. Het entameren van goedkope en eenvoudige uitbreidingen in het verleden noemt hij potverteren. Thans staan we voor gigantische kosten bij de herinrichting van de steden. Opmerkelijk is de uitspraak, dat de verstedelijking heeft geleid tot ontstedelijking van echte steden. Verder geeft hij een aardige illustratie van (het ontbreken van) beleidsvisie m.b.t. het metro/sneltramgehanne in Rotterdam.

De totale indruk van het boek is dat de kansen en bedreigingen van het grootstedelijk milieu niet duidelijk op tafel komen, maar verscholen blijven in de massa van onderwerpen. Veel integratie kan men bij de gevolgd aanpak ook nauwelijks verwachten. Toch had op dit punt wellicht meer bereikt kunnen worden door het verschaffen van een duidelijker kader, waardoor het eenvoudiger was geweest om de losse bijdragen te plaatsen. Juist voor studenten (waarvoor het boek mede is bedoeld) lijkt het ontwikkelen van een kader belangrijker dan het verschaffen van zeer uiteenlopende, vaak fragmentarische informatie. Dit betekent overigens niet, dat het geheel een onvoldoende niveau heeft; integendeel, het merendeel der bijdragen is uiterst informatief voor hen, die hoe dan ook werkzaam zijn op het gebied van de ruimtelijke ordening.

J. van der Meer

Prof. Dr. H. Daudt en Drs. E. van der Wolk (red.): Bedreigde democratie? Van Gorcum, Assen/Amsterdam, 1978, 152 blz., f. 19,50.

De bemoeienis van de overheid met het economisch leven neemt in de geïndustrialiseerde westerse landen steeds grotere vormen aan. Een sobere visie hierop is gekomen van Prof. Milton Friedman, die vindt dat deze ontwikkeling op den duur de werking van de parlementaire democratie zal frustreren. Daar tegenover staat b.v. de opvatting van Drs. J.M. den Uyl, die van oordeel is dat ons land de weg dient te vervolgen naar verdere ordening en planning van produktie en verbruik. Rond deze tegengestelde denkbeelden zijn in dit boek commentaren verzameld van een achttal economen, die zich uitgebreid met deze materie plegen bezig te houden.

Dr. F. Hartog: Het economisch wereldbestel. Uitgeverij J.H. de Bussy BV, Amsterdam, 1978, negende herziene druk, 212 blz., f. 27,50.

Negende druk van het bekende boek van de Groningse hoogleraar Hartog. De auteur geeft in grote lijnen een indruk van het functioneren der wereldeconomie. Deze is in haar uiterlijke verschijningsvormen zo ingewikkeld geworden dat een zekere ordelijke rangschikking van de verschijnselen nodig is om het overzicht van het geheel weer terug te vinden.

C. Fred Bergsten: Managing international economic interdependence: selected papers of C. Fred Bergsten, 1975-1976. Lexington Books, Farnborough, 1978, 317 blz., \$ 25.

Met deze essays tracht de auteur, assistant secretary for international affairs bij de United States Treasury Department, een beter inzicht te verschaffen in de vele internationale economische problemen en geeft wegen aan om deze problemen het hoofd te bieden.

S.P. Singh (ed.): Underdevelopment to developing economies. Oxford University Press, 1978, 543 blz.

De publikatie omvat een verzameling van artikelen over verschillende aspecten van de problemen van de onderontwikkelde landen. De onderwerpen variëren van analyses van de werkloosheid, stagnatie in de landbouw en migratie van arbeid naar de steden tot een kritische beschouwing van verschillende theorieën over landbouwhervormingen en de groei van onderontwikkelde regio's.

J. Van Nimwegen en E.O.J. Jans: Grondslagen van de administratieve organisatie. Twaalfde druk, Samsom Uit-

geverij, Alphen aan den Rijn/Brussel, 1978, 315 blz., f. 49,80.

We leven in een tijdperk van informatie. In dit boek worden algemene richtlijnen gegeven om tot een opzet te komen voor een effectieve en efficiënte informatieverzorging. Hierbij wordt tevens aandacht besteed aan de voorwaarden, waaraan de organisatie zelf moet voldoen wil een dergelijk informatiesysteem naar behoren functioneren.

J.H.F. Schilderincx: Regression and factor analysis in econometrics. Martinus Nijhoff Social Sciences Division, Leiden, 1977, 239 blz., f. 46,80.

Dit boek handelt over de methoden en het praktische gebruik van regressie- en factoranalyse. Er wordt een opsomming gegeven van gewone, algemene „two-and-three-stage estimates” voor regressie-analyse en de methode van de „principal components” voor het gebruik van factoranalyses. Voor het opzetten van een econometrisch model complementeren de twee manieren van analyse elkaar.

Drs. M.C. van der Harst en Drs. J.A.M. Klaver: WIR, een praktische toelichting. Kluwer BV, Deventer, 1978, 150 blz., f. 25.

Sinds 24 mei 1978 kunnen ondernemers die in Nederland investeren een financiële tegemoetkoming van de overheid ontvangen op grond van de Wet investeringsrekening (WIR). Deze publikatie geeft antwoorden op vragen als: hoe en voor wie werkt de WIR; welke investeringen kunnen voor een WIR-premie in aanmerking komen; waar, hoe en wanneer moeten WIR-premies worden aangevraagd; hoe en waar werkt de SIR; wat is de relatie tussen de WIR en de IPR (Investeringsregeling)?

Robert H. Haveman en Kenyon A. Knopf: The market system. An introduction to micro-economics. Derde druk, John Wiley & Sons Limited, Chichester, 1978, 272 blz., £ 5.

Alle hoofdstukken van het boek zijn herzien. De belangrijkste verandering hierbij is dat op tal van plaatsen toepassingen van de theorie in de praktijk worden gepresenteerd.

W. Turpijn en H. Veenema: Bewonersparticipatie. Van Loghem Slaterus, Deventer, 1979, 196 blz.

Deze uitgave behandelt de mogelijkheden voor bewoners om invloed uit te oefenen op het bouwen en beheren van woning en woonomgeving.

J. Spaanstra, J. F. M. Giele en W. H. Vermeend: De vennootschap onder firma. Kluwer BV, Deventer, 1978, vierde herziene druk, 284 blz., f. 42,50.

In deze nieuwe druk zijn de recente ontwikkelingen in jurisprudentie en doctrine verwerkt.

Onderneming en besluitvorming

De Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel houdt op 6 juni a.s. in Zaandam haar 196e algemene vergadering. Het onderwerp zal zijn: „Onderneming en besluitvorming”. Inleiders: Prof. Dr. D. J. Wolfson, Dr. W. F. Duisenberg, Prof. Dr. C. G. Lammeren en J. van Meer. Forumvoorzitter is Prof. Dr. J. Kreiken.

Inlichtingen: Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Florapark 11, 2012 HK Haarlem, tel.: (023) 31 91 53.

Seminar Zero Base Budgeting

Binnen het kader van Financial Management leergangen wordt door de Stichting de Baak een seminar gehouden over Zero Base Budgeting. Het doel is een overzicht te verschaffen van wat ZBB is, hoe de methodiek tot stand is gekomen en de toepassingsmogelijkheden ervan.

Inleiders: Logan M. Cheek en Dr. Geert Hofstede. Data 29 en 30 mei a.s. Kosten f. 965 (excl. verblijf en BTW). Inlichtingen: Stichting de Baak, Koningin Astridboulevard 23, 2202 NO Noordwijk, tel.: (01719) 19 222.

Symposium tertiaire inkomensverdeling

Het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven organiseert op 18 mei a.s. een wetenschappelijk symposium over „Tertiaire inkomensverdeling”. Sprekers zijn: Prof. Dr. D. J. Wolfson: „zin en onzin van het tertiaire inkomensbegrip” (coreferent Prof. J. Pen); Dr. J. M. M. Ritzen: „Het meten van de tertiaire inkomensverdeling” (coreferent Dr. M. M. G. Fase); Dr. L. de Wulf: „Tertiaire inkomensverdeling: wanneer is het zover?” (coreferent Prof. S. Loccafier); Prof. J. Weitenberg: „Instrumenten van verdelingspolitiek: een kritische evaluatie” (coreferent Prof. C. de Galan). Voorzitter: Prof. V. Halberstadt.

De inleidingen, de coreferaten en enkele eerder verschenen artikelen over tertiaire inkomensverdeling worden opgenomen in een door het Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven uit te geven bundel.

Plaats: Congresgebouw, Churchillplein 10, 's-Gravenhage. Kosten: f. 45 (incl. koffietafel en bundel tegen vóór-intekenprijs); studenten f. 25. Inlichtingen: Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven, Anna Paulownastraat 58B, 2518 BG 's-Gravenhage, tel.: (070) 64 58 73.

Het Ministerie van Economische Zaken vraagt

t.b.v. het Directoraat-Generaal voor Handel, Ambacht en Diensten

Medewerkers (mnl./vrl.)

Voor de Hoofdafdeling Handel

t.b.v. de Sector Groothandel vac. nr. 9-1171/0936
en de Sector Detailhandel vac. nr. 9-1172/0936

beleidsmedewerkers

Taak: volgen, analyseren en signaleren van voor de beleidsvorming t.a.v. de sector relevante ontwikkelingen; meewerken aan de vorming van het sector- en branche-gewijze structuurbeleid; het in (inter)departementaal overleg inbrengen van de belangen van de sector en de branches, met inbegrip van het daarmee samenhangende belang van het midden- en kleinbedrijf.

Vereist: doctoraal examen rechten of economie.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5155,- per maand.

Voor de Afdeling Uitvoering Selectieve Investeringsregeling (SIR)

beleidsmedewerker

vac. nr. 9-1182/0936

Taak: voorbereiden en uitdragen van het standpunt van het directoraat-generaal over het beoordelen van projecten die in het kader van de SIR zijn aangemeld.

Vereist: doctoraal examen rechten of economie.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5155,- per maand.

Voor de Hoofdafdeling Ordelijk Economisch Verkeer

beleidsmedewerker

vac. nr. 9-1180/0936

Taak: voorbereiden en uitvoeren van wettelijke regelingen, o.m. met betrekking tot de Warenwet en de IJkwet; intern coördineren van belangen en inbrengen van het departementale standpunt in overlegsituaties, zoals inzake produktinformatie (etikettering, prijsaanduiding); standaardisatie van verpakte hoeveelheden; normalisatie van verpakkingen; leveren van een inbreng t.a.v. een aantal aspecten van consumentenbescherming, alsmede diverse aanverwante onderwerpen. E.e.a. betekent dat veelvuldig overleg wordt gevoerd met belanghebbenden en instanties. Voorts volgen en begeleiden van de internationale ontwikkelingen op deze gebieden.

Vereist: doctoraal examen Nederlands recht met economische belangstelling.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5155,- per maand.

Voor de Hoofdafdeling Algemene, Economische, Sociale en Fiscale Vraagstukken

plv. chef

vac. nr. 9-1174/0936

Taak: behandelen van beleidsvragen op het terrein van het directoraat-generaal m.b.t. macro-economie, het inkomens-, loon- en prijsbeleid, het arbeidsmarktbeleid, het sociale en fiscale beleid; coördineren en behandelen van algemene beleidsvraagstukken; parlementaire en begrotingsaangelegenheden.

Vereist: doctoraal examen economie met ruime ervaring op de hierboven genoemde beleidsterreinen. B.v.k. ervaring in een leidinggevende functie.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5957,- per maand.

beleidsmedewerker

vac. nr. 9-1175/0936

Taak: t.b.v. het gehele directoraat-generaal coördineren van: algemene beleidsvraagstukken; verzorgen van het secretariaat voor de periodieke contactbesprekingen van de staatssecretaris voor het midden- en kleinbedrijf met de centrale werkgevers en werknemers in het midden- en kleinbedrijf; parlementaire aangelegenheden; begrotingszaken.

Vereist: doctoraal examen economie of rechten met economische specialisatie; ervaring in een contactuele functie.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5155,- per maand.

Voor de Hoofdafdeling Ontwikkeling, Research en Voorlichting

beleidsmedewerker ontwikkeling

vac. nr. 9-1178/0936

Taak: adviseren over het te voeren beleid t.a.v. de voorlichting en de voorlichtingsinstellingen op het gebied van handel, ambacht en diensten en in het midden- en kleinbedrijf, alsmede bevorderen van coördinatie tussen deze voorlichtingsinstellingen; behandelen van zaken betreffende bedrijfsontwikkelingshulp van de door het ministerie gesubsidieerde Stichting Ontwikkeling en Sanering voor het Midden- en Kleinbedrijf. Hieronder valt o.a. het lidmaatschap van de uitvoeringscommissie die over verzoeken van ondernemers om deze hulp beslist.

Vereist: doctoraal examen economie, rechten of sociologie; kennis van het midden- en kleinbedrijf; ervaring met soortgelijke werkzaamheden.

Salaris: afhankelijk van leeftijd en ervaring max. f 5957,- per maand.